

Utjecaj demografskih trendova na javne financije u Hrvatskoj

Ripić, Nikolina

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:148:837226>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported/Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-26**

Repository / Repozitorij:

[REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economics & Business Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu

Ekonomski fakultet

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij

Ekonomija

Utjecaj demografskih trendova na javne financije u Hrvatskoj

Diplomski rad

Student: Nikolina Ripić

JMBAG studenta: 0067571418

Mentor: Izv. prof. dr. sc. Ozana Nadoveza

Zagreb, travanj 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je diplomski rad isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija.

Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog izvora te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(vlastoručni potpis studenta)

(mjesto i datum)

STATEMENT ON THE ACADEMIC INTEGRITY

I hereby declare and confirm by my signature that the final thesis is the sole result of my own work based on my research and relies on the published literature, as shown in the listed notes and bibliography.

I declare that no part of the thesis has been written in an unauthorized manner, i.e., it is not transcribed from the non-cited work, and that no part of the thesis infringes any of the copyrights.

I also declare that no part of the thesis has been used for any other work in any other higher education, scientific or educational institution.

(personal signature of the student)

(place and date)

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. Predmet i cilj rada	1
1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja.....	2
1.3. Sadržaj i struktura rada.....	3
2. Pregled literature	4
3. Demografski procesi u Hrvatskoj.....	6
3.1. Demografska tranzicija u Hrvatskoj.....	6
3.2. Kretanje ukupnog broja stanovnika u Hrvatskoj	8
3.3. Starenje stanovništva u Hrvatskoj.....	15
4. Posljedice demografskih trendova na javne financije	20
4.1. Utjecaj na mirovinski sustav.....	20
4.2. Utjecaj na sustav zdravstvene zaštite	26
4.3. Utjecaj na zaposlenost i porezne prihode	30
4.4. Utjecaj na kretanje javnog duga.....	35
5. Zaključak.....	40
Popis literature	42
Popis tablica	51
Popis slika	52
Popis grafikona.....	53
Životopis	54

1. Uvod

1.1. Predmet i cilj rada

Predmet ovog diplomskog rada je detaljna analiza demografskih trendova u Hrvatskoj i njihov utjecaj na javne financije. Smanjenjem radne snage koja podržava sustave socijalne politike i povećanjem broja korisnika mirovinskog osiguranja i zdravstvene zaštite uslijed rasta udjela starog stanovništva, demografske promjene negativno utječu na održivost financiranja sustava socijalnih politika. Naime, posljedice starenja stanovništva smanjuju prihode proračuna kroz smanjenje obveznika doprinosa sustava socijalnog osiguranja i povećavaju rashode proračuna s obzirom da starije stanovništvo znači i veća izdavanja za mirovine i zdravstvo. Kako bi se smanjio pritisak na državni proračun, Hrvatska već dulje vremena provodi reforme mirovinskog i zdravstvenog sustava. Prema svim dostupnim projekcijama očekuje se da će stanovništvo Hrvatske nastaviti ubrzano stariti, što će pridonijeti povećanju javne potrošnje za zdravstvo, dok bi reforme sustava mirovinskog osiguranja trebale postupno umanjiti utjecaj demografskih promjena na proračunske izdatke za mirovine. Svakako, negativni demografski trendovi utječu nepovoljno na sustav javnog financiranja, te je na donositeljima politika da svojim odlukama pokušaju spriječiti ili barem ublažiti negativne posljedice demografskih promjena na održivost javnih financija.

Cilj ovog rada je analizirati demografske procese u Republici Hrvatskoj kako bi se dobio što jasniji i realniji prikaz potencijalnih učinaka demografskih trendova na javne financije i procijeniti u kojoj mjeri ti trendovi utječu na pojedine sfere javnih financija. S obzirom na aktualne trendove starenja stanovništva, migracija i promjena u strukturi zaposlenosti, cilj je utvrditi kako ovi demografski procesi utječu na prihode i rashode javnog sektora te kakve implikacije imaju za budućnost javnih financija u Hrvatskoj.

1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja

U okviru ovog rada korišten je širok raspon sekundarnih izvora. Za detaljnije razumijevanje suvremenih okolnosti, analiza se oslanja na razna istraživanja, brojne znanstvene radove, članke i publikacije usmjerene na izazove u demografiji i javnim financijama. Statistički podaci preuzeti su iz baza Državnog zavoda za statistiku i Eurostata, pri čemu se podaci o demografskim kretanjima u Hrvatskoj temelje na posljednjem popisu stanovništva, provedenom 2021. godine. Podaci specifični za različite segmente javnog sektora prikupljeni su s internetskih stranica odgovarajućih institucija, uključujući detaljne publikacije i izvještaje objavljene od strane Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje te Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje. Metodološki pristup kombinira kvantitativnu analizu dostupnih podataka s kvalitativnom analizom postojećih radova i time pruža preciznije razumijevanje povezanosti demografskih trendova s javnofinancijskim sustavom.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Rad se sastoji od ukupno pet poglavlja. Pregled literature bazira se na dostupnim radovima koji obrađuju slične teme, naglašavajući ključne demografske probleme i njihov utjecaj na javne financije. Osim toga, razmatranje nedavnih projekcija Europske komisije dodatno naglašava važnost teme kojom se bavi ovaj rad, pružajući okvir o tome što se očekuje u budućnosti.

U trećem poglavlju provodi se detaljna analiza ključnih demografskih pokazatelja kako bi se dobili uvidi u trenutno demografsko stanje države i procijenile moguće posljedice na sustav javnih financija. Analiza započinje pregledom prošlih demografskih trendova, što omogućava bolje razumijevanje aktualnih kretanja. Posebna pažnja usmjerena je na promjene u broju stanovnika, koje proizlaze iz prirodnog kretanja, uključujući rođenja i smrti, te iz mehaničkog kretanja, odnosno migracija. Nadalje, istražuju se promjene očekivanog trajanja života te se analiziraju pokazatelji starenja populacije i dobno-spolne strukture.

Četvrto poglavlje objedinjuje prethodno razmotrene ključne demografske probleme i analizira njihov utjecaj na pojedine dijelove javnih financija. Detaljno se proučavaju mirovinski i zdravstveni sustav, uključujući pregled već provedenih reformi te analizu ključnih indikatora poput omjera ovisnosti i omjera zamjene, koji upućuju na izazove unutar sustava. Razmatraju se financijski pritisci na mirovinski i zdravstveni sustav i posljedično na državni proračun. U demografskom kontekstu razmatra se i odnos između zaposlenosti i poreznih prihoda te njihove posljedice na javni sustav. U pogledu nedostatka sredstava za financiranje javnih potreba, istražuje se uloga starenja stanovništva na javni dug. Na kraju slijedi zaključak formiran na temelju sveukupnog istraživanja, uključujući prethodno poznate i novostečene spoznaje.

2. Pregled literature

Wertheimer-Baletić (2017.) u svom radu opisuje demografske izazove s kojima se Hrvatska suočava nakon 1990. godine, uključujući ukupnu depopulaciju, prirodno smanjenje stanovništva i negativan migracijski saldo. Posebno ističe činjenicu kako dugotrajna prirodna depopulacija prisutna u Hrvatskoj predstavlja ozbiljan rizik od izumiranja stanovništva. Većina autora govori o negativnom migracijskom saldu, no situacija se posljednjih nekoliko godina mijenja uslijed imigracije strane radne snage, što kao rezultat donosi pozitivan migracijski saldo za Hrvatsku 2022. godine. Akrap (2019.) uz nepovoljne trendove depopulacije upozorava i na ubrzani rast broja i udjela starijeg stanovništva (stariji od 65 godina) uz istovremeno smanjenje broja i udjela mladih (0-14 godina) i osoba u radno sposobnoj dobi (15-64 godina).

Puljiz (2011.) i Nejašmić (2011.) u svojim radovima istražuju kako starenje stanovništva utječe na održivost mirovinskog sustava u Hrvatskoj. Oba autora upozoravaju na financijske izazove vezane uz smanjenje radne snage i povećanje broja umirovljenika. U novije vrijeme doprinos temi daje Balija (2023.) analizom kretanja demografskih pokazatelja i istraživanjem njihovih učinaka na hrvatski mirovinski sustav, s osvrtom na podatke iz posljednjeg popisa stanovništva provedenog 2021. godine. S omjerom ovisnosti koji se drastično promijenio s 1:4,04 u 1980. godini na 1:1,28 u 2021. godini, rad ističe neodrživost mirovinskog sustava zasnovanog na principu međugeneracijske solidarnosti. Autorica naglašava i nedostatak strategija usmjerenih na populacijsku politiku koje bi ublažile trenutačne demografske trendove. Samodol (2021.) predlaže povećanje mirovinskih doprinosa, promicanje veće stope zaposlenosti te razmatranje povećanja porezne stope kao načina za pokrivanje postojećeg deficita unutar mirovinskih fondova. No, obzirom na ograničene mogućnosti za povećanje financijskih obveza, ključno rješenje leži u poticanju veće stope zaposlenosti, ne samo među radno sposobnom populacijom, već i među starijim osobama izvan radne dobi.

Barbić i Palić (2020.) analiziraju kako promjene u demografskoj strukturi utječu na sustav socijalnog osiguranja i fiskalnu stabilnost Hrvatske. Autorice se fokusiraju na ispitivanje veze između starenja populacije i financijskih obveza prema mirovinskom i zdravstvenom sustavu, koristeći metodologiju Johansenove kointegracije kako bi istražile postojanje dugotrajne veze između porasta broja starijih osoba i povećanja javnih izdataka za mirovine i zdravstvo. Njihovi rezultati potvrđuju značajnu korelaciju između povećanja udjela starijih u populaciji i rastućih izdataka za mirovine i zdravstvenu zaštitu, naglašavajući da demografske promjene postavljaju ozbiljan izazov za očuvanje financijske stabilnosti države.

Javni zdravstveni sustav spada među najzahtjevnije i financijski najopterećenije dijelove javnog sektora, s tendencijom stalnog porasta kako ukupnih izdataka, tako i udjela u BDP-u. Starenje stanovništva dodatno pogoršava već postojeći problem rastućih financijskih potreba zdravstva. Država preuzima odgovornost za pokrivanje financijskih gubitaka unutar zdravstvenog sektora, čime zdravstveni izdaci postaju neizostavan dio ukupnih državnih rashoda, što čini zdravstveni sustav jednim od primarnih izvora fiskalnog deficita. (Mance, 2021.)

Šimović i Primorac (2021.) ističu neizbježnost dugoročnog porasta troškova zdravstvenog sustava, naglašavajući pritom ključnu potrebu za poboljšanjem njegove financijske učinkovitosti. Ističu se izazovi u održavanju fiskalne stabilnosti, s obzirom na to da samo jedna trećina osiguranika aktivno doprinosi zdravstvenom osiguranju svojim radom. Kao rješenje predlažu povećanje financijskih sredstava namijenjenih zdravstvu, pretvarajući izvanredna financijska sredstva u stalne prihode. Također, upućuju na činjenicu da Hrvatska trenutno za zdravstvo izdvaja manje od europskog prosjeka. Naglašavaju da ključ za povećanje prihoda zdravstvenog sustava leži u sredstvima koja se kanaliziraju iz državnog proračuna preko Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje.

U Izvješću o starenju iz 2021. godine, Europska komisija pruža detaljne projekcije demografskih i ekonomskih trendova u Hrvatskoj do 2070. godine. Izvješće predviđa umjereni porast stope fertiliteta s 1,43 u 2019. na 1,59 do 2070. godine. U istom razdoblju, očekivana životna dob za muškarce trebala bi se povećati za 9 godina, dok se za žene predviđa povećanje od 7,2 godine. Unatoč ovom značajnom povećanju očekivane životne dobi, projekcije sugeriraju da će izdaci za javne mirovine ostati relativno stabilni, s blagim padom s 10,2% BDP-a u 2019. na 9,8% BDP-a do 2070. godine. Međutim, izdaci za zdravstvenu skrb očekuju se povećati s 6% BDP-a u 2019. na 9,1% BDP-a do 2070. godine, dok će se izdaci za dugotrajnu njegu više nego utrostručiti, s 0,2% BDP-a u 2019. na 0,6% BDP-a do 2070. godine.

Nejašmić i Toskić (2013.) upozoravaju da neaktivnost u upravljanju demografskim procesima može produbiti ekonomske i socijalne krize, te naglašavaju važnost aktivne pronatalitetne politike, mjera za poticanje doseljavanja i strategija za povećanje zaposlenosti među mladima kao ključnih koraka u prevenciji iseljavanja. Čipin i Međimurec (2019.) ističu da, iako problemi vezani uz demografsko starenje još nisu dostigli kritičnu razinu, rano djelovanje može značajno ublažiti buduće posljedice. Slažu se s prethodnim autorima oko provođenja pronatalitetnih mjera, imigracije navode samo kao djelomično rješenje, te naglašavaju važnost uključivanja starijih osoba u tržište rada.

3. Demografski procesi u Hrvatskoj

Demografska slika Hrvatske, vidljiva danas, rezultat je dugotrajnih prošlih kretanja, oblikovanih mnogobrojnim čimbenicima iz prošlosti. Suvremeni demografski trendovi sudjeluju u stvaranju dugoročnih trendova, čiji će utjecaj biti vidljiv u budućnosti. U Hrvatskoj je prisutan proces ukupne depopulacije, praćen intenzivnim starenjem stanovništva. Negativni prirodni prirast i migracijski saldo, koji su već neko vrijeme prisutni, ukazuju na dugoročne nepovoljne demografske trendove. Intenzitet tih procesa predstavlja velik izazov za društvo, ali i ozbiljnu prijetnju za daljnji gospodarski razvoj zemlje.

S ciljem boljeg razumijevanja dinamike i implikacija demografskih trendova u zemlji, u drugom i trećem dijelu ovog poglavlja slijedi detaljna analiza glavnih demografskih pokazatelja temeljena na podacima iz posljednjeg popisa stanovništva Hrvatske provedenog 2021. godine.

3.1. Demografska tranzicija u Hrvatskoj

Teorija demografske tranzicije nastala je iz direktnog povezivanja prirodnog kretanja stanovništva s ekonomsko-socijalnim čimbenicima razvoja određene zemlje. Demografska tranzicija događa se kada zemlja dosegne određenu razinu ekonomskog i društvenog razvoja, odnosno modernizacije, što postepeno vodi ka prijelazu sa trajno visokih stopa nataliteta i mortaliteta u predtranzicijskoj etapi na trajno niske stope nataliteta i mortaliteta u posttranzicijskoj etapi. (Wertheimer-Baletić, 2013.)

Gelo (1987.) istražuje demografsku tranziciju u Hrvatskoj, analizirajući ključne etape pomoću vlastitog empirijskog pristupa. Prema njegovim zaključcima, razdoblje prije demografske tranzicije obuhvaća period od 1780. do 1880. godine, slijedi ga razdoblje tranzicije mortaliteta i nataliteta od 1880. do 1940., dok se razdoblje završetka tranzicije proteže od 1945. do 1980. godine.

O počecima demografske tranzicije u Hrvatskoj govori i istraživanje Vekarića i Vranješ-Šoljan (2009.) provedeno na 12 župa različitih krajeva Hrvatske. Rezultati istraživanja ukazuju na nejednolik početak, kao i razvoj demografske tranzicije u pojedinim krajevima zemlje. Prema istraživanju, proces je prvo krajem 18., odnosno u prvoj polovici 19. stoljeća zahvatio dubrovačko područje, a zatim Dalmaciju i Istru oko 1870. godine. Na kontinentalnu Hrvatsku proces demografske tranzicije proširio se tek oko 1880. godine, koja je već spomenuta i opće prihvaćena kao početak tog procesa u Hrvatskoj.

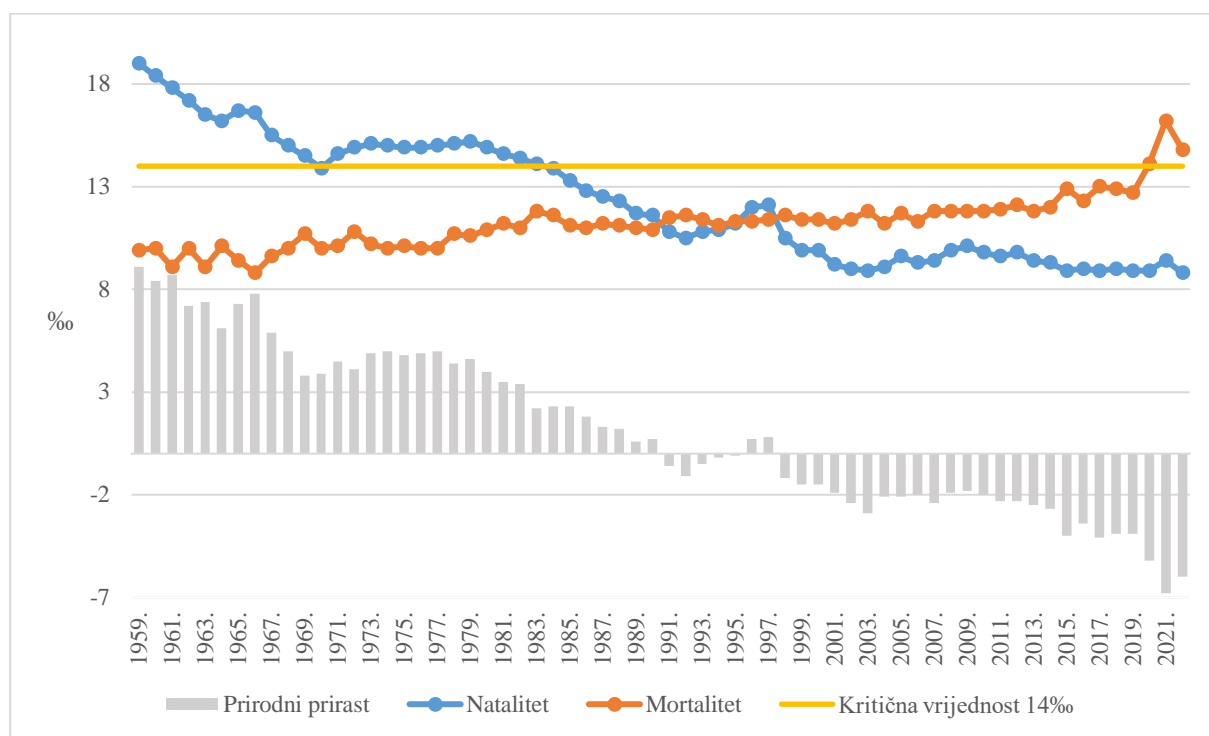
Predtranzicijska etapa, koja odgovara razdoblju prije uspostave industrijskog društva, obilježena je spontanom i nekontroliranom reprodukcijom stanovništva te ograničenim mogućnostima produljenja životnog vijeka. Potiče se visok natalitet kako bi se nadoknadili gubici uzrokovani visokom smrtnošću i, naposljetku, kako bi se preživjelo. Sve to rezultira visokim stopama mortaliteta i nataliteta (u prosjeku iznad 40 živorođenih i umrlih na 1000 stanovnika). (Wertheimer-Baletić, 2016.)

Anušić (2021.) naglašava dva ključna čimbenika modernizacije u početku demografske tranzicije. Prvi se odnosi na uspostavu stabilnog javnozdravstvenog sustava što značajno smanjuje ulogu zaraznih bolesti u općim stopama mortaliteta. Drugi čimbenik obuhvaća migraciju ruralnog stanovništva prema urbanim područjima s razvijenom industrijom. Rezultat modernizacije je i sve manja zastupljenost dječjeg rada, potaknuta pravnim ograničenjima i sve manjom ekonomskom isplativošću. Time postupno nestaje percipiranje djece kao radne snage, stoga prestaje biti jednim od primarnih razloga rađanja. Istovremeno, povećana dostupnost poslova ženama potiče spolnu liberalizaciju na tržištu rada, ali i utječe na odluke o smanjenju broja djece i u konačnici na pad stope fertiliteta.

Hrvatska se trenutno, poput većine zapadnoeuropskih zemalja, nalazi u posttranzicijskoj etapi, posljednoj od tri etape u modelu razvoja stanovništva. Potpuno novi društveno-kulturni čimbenici u ovom razdoblju djeluju na planiranu i racionalnu reprodukciju stanovništva, te uz poboljšane zdravstvene uvjete rezultiraju niskim razinama stopa nataliteta i mortaliteta (ispod 14 promila). Već 1970. godine u Hrvatskoj je evidentirana stopa nataliteta od 13,8‰ te stopa prirodnog prirasta od 3,8‰. Time se Hrvatska našla na pragu posttranzicijske etape zajedno sa zemljama koje su tada bile ekonomski značajno razvijenije. (Wertheimer-Baletić, 2013.)

Na sljedećem grafu prikazane su dinamike prirodnog kretanja stanovništva putem stopa nataliteta i mortaliteta, uz odgovarajuće stope prirodnog prirasta.

Grafikon 1 Prirodno kretanje stanovništva

Izvor: DZS

Na grafu je jasno vidljiv već spomenut ulazak Hrvatske u posttranzicijsku etapu 80-ih godina kada su stope nataliteta i mortaliteta trajno pale ispod kritične vrijednosti od 14%. Stopa nataliteta je u stalnom opadanju, te se Hrvatska ubraja u zemlje s niskim natalitetom. Trend negativnog prirodnog prirasta prisutan je od 1991. godine, s manjim iznimkama 1996. i 1997. godine kada je stopa nataliteta nadvisila stopu mortaliteta, što je prema Graovac Matassi i Rogić (2023.) okarakterizirano kao kratkotrajni poslijeratni „baby boom“. Stopa mortaliteta u posttranzicijskoj fazi varirala je između 11 i 12%. Značajnija promjena u kretanju stopa mortaliteta zabilježena je nakon 2020. godine, s vrhuncem u 2021. godini kada je stopa mortaliteta iznosila 16,2%. Taj najrecentniji trend povezan je velikim dijelom s posljedicama pandemije COVID-19 koja je tih godina pogodila svijet i uzrokovala velik broj smrti, posebice među najstarijim dobnim skupinama.

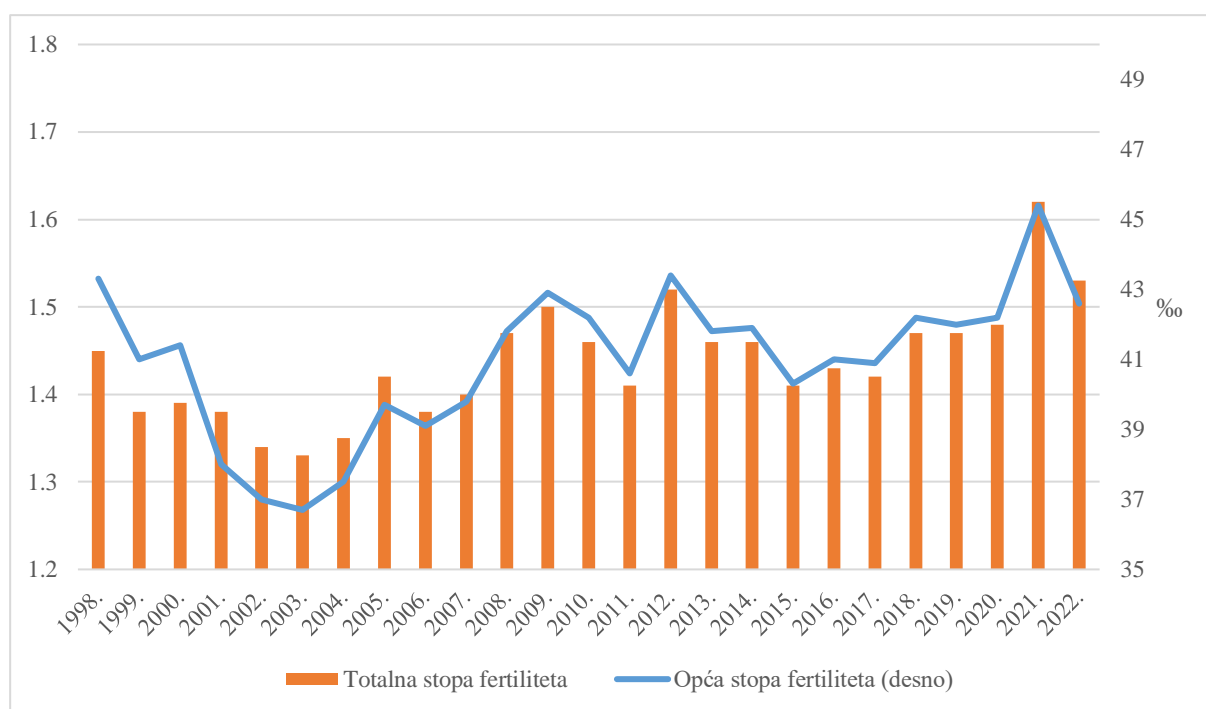
3.2. Kretanje ukupnog broja stanovnika u Hrvatskoj

U većini zemalja diljem svijeta prirodno kretanje stanovništva dominira ukupnim kretanjem stanovništva. Ključne značajke ukupnih promjena stanovništva stoga su definirane jedinstvenim obrascem populacijske reprodukcije koji prevladava u pojedinoj zemlji. U ovom kontekstu, pojam reprodukcije odnosi se specifično na one aspekte populacijskog razvoja koji

su rezultat isključivo prirodnih procesa kao što su rađanje i smrt, izostavljajući pritom utjecaj migracijskih kretanja. (Wertheimer-Baletić, 2005.)

Pokazatelji poput totalne i opće stope fertiliteta također su usko povezani s prirodnim kretanjem stanovništva, posebno korisni za analizu reproduktivnosti u populaciji. Totalna stopa fertiliteta označava prosječan broj djece koji bi rodila žena u fertilnoj dobi (15-49 godina). Još 1968. godine taj se pokazatelj u Hrvatskoj spustio ispod kritične razine od 2,1 potrebne za generacijsko obnavljanje stanovništva. (Wertheimer-Baletić, 2013.) Od tada se totalna stopa fertiliteta kontinuirano smanjuje, pa varira oko vrijednosti od 1,5, a zatim u 2021. godini bilježi porast na 1,62 djeteta po ženi u fertilnoj dobi. Slična su kretanja vidljiva i kod opće stope fertiliteta koja uspoređuje broj živorođene djece s brojem žena u fertilnoj dobi, a iznadprosječnu razinu postiže također u 2021. godini sa 45,4 promila. Trendovi opisanih stopa prikazani su na sljedećem grafu, a upućuju na to da se stanovništvo Hrvatske već više od dva desetljeća generacijski ne obnavlja.

Grafikon 2 Stope fertiliteta

Izvor: DZS

Wertheimer-Baletić (2005.) identificira tri dodatna pokazatelja ključna za procjenu biološke reproduktivne sposobnosti stanovništva, s naglaskom na obnovu generacija:

1. Kretanje ukupnog broja žena fertilne dobi (15-49 godina);

2. Promjene u starosnoj strukturi fertilnog kontingenta ženske populacije;
3. Stope fertiliteta specifične za pojedine dobne skupine

Prva dva pokazatelja usko su povezana s demografskim kretanjima i prirodnim promjenama u populaciji, dok ih istovremeno oblikuju razni socioekonomski, zdravstveni i politički faktori. Treći pokazatelj, koji uključuje dobno specifične stope fertiliteta, rezultat je složenih interakcija između brojnih društvenih faktora, uključujući ekonomske, socijalne, kulturne, političke, tradicionalne i druge aspekte. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku u razdoblju od 2001. do 2022. godine bilježi se pad ukupnog broja žena u fertilnoj dobi. Procjenjuje se da je smanjenje iznosilo oko 23% u navedenom dvadesetogodišnjem periodu. Što se tiče promjena u dobnoj strukturi ženskog stanovništva fertilne dobi, primjećuje se proces njegova starenja. Broj žena u mlađoj, za reprodukciju stanovništva ključnoj dobi, smanjuje se intenzivno, dok se broj žena u starijem dijelu fertilne dobi također smanjuje, ali blažim tempom. Kod specifičnih stopa fertiliteta prisutan je trend pada u mlađim fertilnim dobnim skupinama (15-29 godina) u razdoblju od 2008. do 2022. godine, dok se u istom periodu u srednjim i starijim fertilnim dobnim skupinama (30-49 godina) bilježi rast specifičnih stopa fertiliteta. Navedeno ukazuje na odgodu roditeljstva i na trend sve kasnijeg rađanja djece. Ipak, veće oscilacije bilježe se 2021. godine kada su specifične stope fertiliteta značajnije porasle u dobnim skupinama od 25-29, 30-34 i 35-39 godina. Pad specifičnih stopa fertiliteta u tim dobnim skupinama odmah iduće godine ukazuje na mogućnost da je ipak riječ samo o kratkotrajnom porastu.

Prema Wertheimer-Baletić (1999.) ukupno kretanje stanovništva sastoji se od dvije ključne komponente. Prva je već spomenuto prirodno kretanje stanovništva koje obuhvaća pokazatelje poput nataliteta/fertiliteta i mortaliteta. Druga komponenta je mehaničko kretanje stanovništva koje se fokusira na emigracije i imigracije stanovništva. Natalitet i imigracija smatraju se pozitivnim sastavnicama koje doprinose rastu stanovništva, dok se mortalitet i emigracija tretiraju kao negativne te upućuju na smanjenje ukupnog broja stanovnika. U kontekstu analize utjecaja na demografsku bilancu, natalitet i imigracija čine aktivnu, a mortalitet i emigracija pasivnu demografske bilance. Za mjerenje jačine učinaka na ukupno kretanje stanovništva ključnu ulogu imaju dvije izvedene sastavnice, a to su prirodni prirast i migracijski saldo.

Ranije se smatralo da je u zemljama u razvoju, kao i u većini umjereno razvijenih zemalja, glavni pokretač rasta stanovništva prirodni prirast. No, ovaj pristup više nije relevantan. Uloga prirodnog prirasta u povećanju broja stanovnika sve je manja. Stoga, u situacijama kada

populacija prirodno opada, jedino pozitivni migracijski saldo kratkoročno može doprinijeti rastu populacije. (Wertheimer-Baletić, 2005.)

Migracije se, ovisno o njihovim obilježjima, mogu klasificirati kao unutarnje ili međunarodne, te dobrovoljne ili prisilne, a mogu biti i organizirane ili spontane, te trajne ili privremene. Također, mogu imati različite kratkoročne i dugoročne utjecaje, kako na područje iz kojeg ljudi odlaze, tako i na mjesto na koje se doseljavaju. S demografskog aspekta, najvažnije su međunarodne migracije dugotrajnog karaktera. Specifičnost hrvatskog iseljništva leži u njihovom privremenom karakteru, gdje mnogi već pri odlasku imaju namjeru povratka u Hrvatsku. Ova želja za povratkom domu razlikuje hrvatske migrante od onih iz drugih europskih zemalja. (Čizmić i Živić, 2005.)

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, u periodu između 1991. i 2001. godine zabilježen je znatno visok pozitivan migracijski saldo, no ti podaci ne odražavaju stvarno stanje. U ranim devedesetima, zbog ratnih sukoba, zabilježen je intenzivan priljev migranata iz Bosne i Hercegovine kao i iz drugih dijelova bivše Jugoslavije, a brojevi uključuju i one koji su se vratili iz inozemstva. S druge strane, službena statistika ne prikazuje realno stanje kada je riječ o broju ljudi koji su iselili, budući da je velik broj onih koji ne prijavljuju svoj odlazak iz zemlje. To se odnosi i na domicilno stanovništvo koje se iselilo, kao i na dio migranata koji su se kratkotrajno zadržali u zemlji. Veliki broj izbjeglica koji su regulirali svoj status u Hrvatskoj kasnije se preselio dalje, isto kao i mnogi povratnici iz iseljništva koji su se ponovno iselili. Ako se podaci popisa iz 1991. metodološki usklade s onima iz 2001. godine¹, uočava se zapravo negativan migracijski saldo za to desetljeće. (Nejašmić i Mišetić, 2004.)

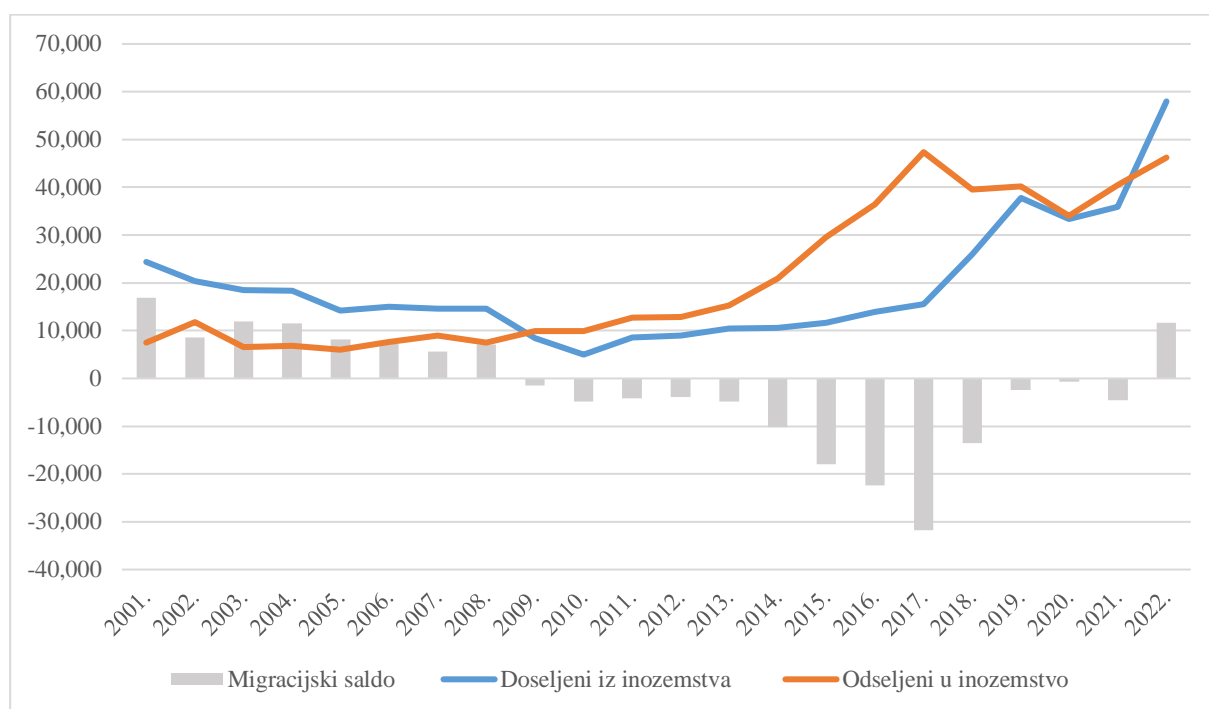
U novije vrijeme najznačajniji porast iseljenika zabilježen je između 2008. i 2015. godine, što se uglavnom povezuje s ekonomskom krizom i rastućom nezaposlenošću. Također, zbog nepouzdanih podataka, postoji pretpostavka da je stvaran broj iseljenika u 2014. i 2015. godini bio dva do tri puta veći od onog što službene statistike pokazuju. Iseljavanje se više ne ograničava samo na zemlje Zapadne Europe, već se širi i na zemlje izvan Europe. Ovaj val emigracije negativno utječe na demografsku i socioekonomsku sliku Hrvatske, budući da

¹ Popis stanovništva 2001. godine proveden je prema konceptu prisutnog (de facto) ukupnog stanovništva, gdje se smiju popisati samo oni stanovnici koji su stvarno prisutni u mjestu popisa u kritičnom trenutku, bez obzira na to gdje imaju stalno prebivalište. Nasuprot tome, popisi stanovništva nakon Drugog svjetskog rata (od 1948. do 1991. godine) provedeni su prema kriteriju stalnog (de iure) stanovništva. U tim popisima, stanovništvo je evidentirano prema mjestu stalnog prebivališta, bez obzira na njihovu lokaciju u trenutku popisa.

iseljeništvu čine uglavnom mladi, visokoobrazovani ljudi s traženim zanimanjima. Osim toga, sve je češća pojava da odlaze cijele obitelji, uključujući i djecu. (Wertheimer-Baletić, 2017.)

Na sljedeća dva grafa prikazana su kretanja stanovništva u posljednjih dvadesetak godina. Prvi graf daje uvid u mehaničko kretanje stanovništva i migracijski saldo, dok drugi graf uspoređuje migracijski saldo i prirodni prirast kako bi se istaknuo njihov utjecaj na sveukupnu promjenu broja stanovnika.

Grafikon 3 Mehaničko kretanje stanovništva

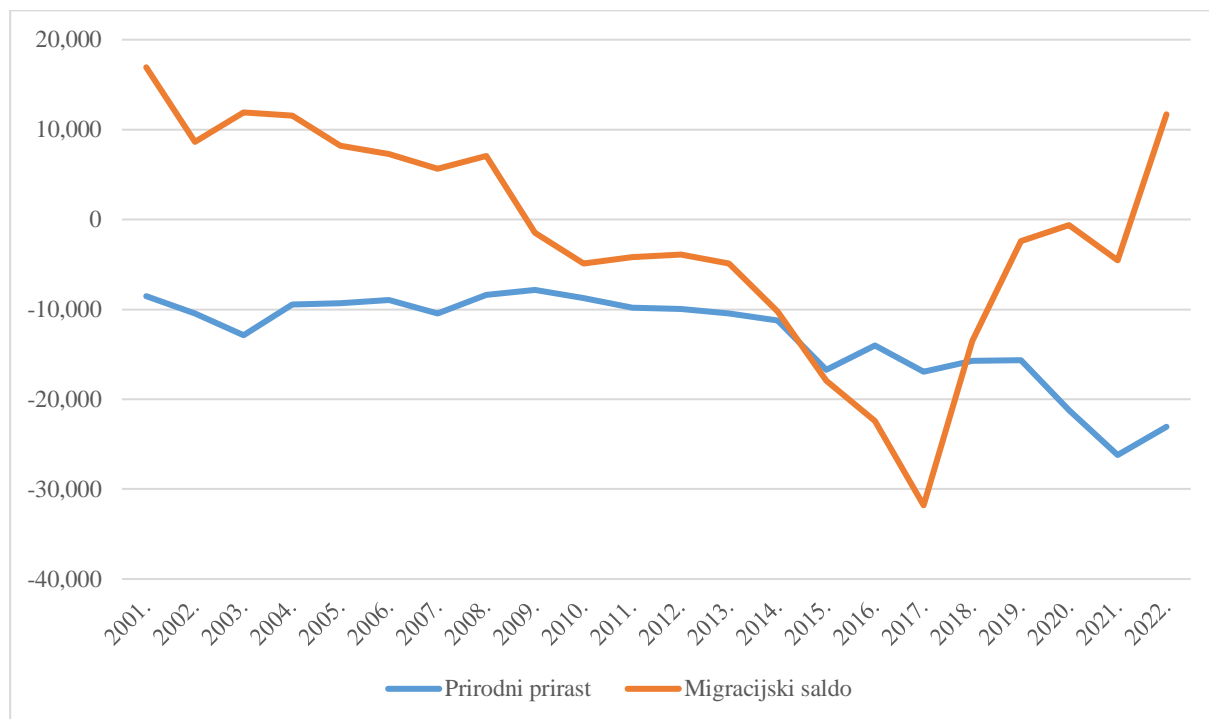

Izvor: DZS

Nakon ekonomske krize 2008. godine, zabilježen je porast negativnog migracijskog salda u Hrvatskoj, koji se dodatno intenzivira ulaskom zemlje u Europsku uniju 2013. godine. Otvorene mogućnosti za život i rad u drugim državama, ponajprije članicama Europske unije, potaknule su val iseljavanja hrvatskog stanovništva. Migracijski saldo bilježi najnižu negativnu razinu 2017. godine, no već u narednim godinama uočava se rast broja doseljenika. Veća promjena događa se 2022. godine, kada Hrvatska prvi put nakon dugo vremena bilježi pozitivan migracijski saldo, koji se veže uz dolazak inozemne radne snage. Prema statistikama Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, broj zahtjeva za radne dozvole za radnike iz trećih zemalja iznosio je oko 130 tisuća u 2022. te je porastao na preko 190 tisuća u 2023. godini, što implicira nastavak pozitivnih migracijskih kretanja. Obzirom na navedene trendove, Hrvatska se danas može smatrati i zemljom emigracije i imigracije.

Prema Akrap i Ivanda (2019.) značajniji valovi ekonomske emigracije često su vezani uz stvaranje viškova radne snage, što podrazumijeva premještanje radnika iz manje razvijenih domaćih tržišta rada prema naprednijim i dinamičnijim inozemnim tržištima. Stoga, budući migracijski tokovi uvelike ovise o ekonomskim promjenama i uvjetima na tržištu rada, ne samo u Hrvatskoj, nego i u zemljama u inozemstvu. Kako objašnjavaju Družić, Beg i Raguž Krišić (2016.) učinkovito upravljanje migracijama može donijeti prednosti i zemljama iz kojih ljudi iseljavaju i onima u koje se useljavaju. Za zemlje izvoznice radne snage, migracije mogu pomoći u kontroli rasta populacije, dok istovremeno u zemljama uvoznicama radne snage pomažu ublažiti negativne demografske trendove. Također, migracije doprinose zadovoljenju potreba tržišta rada, poboljšanju produktivnosti i mobilnosti radne snage te poticanju gospodarskog rasta u zemljama imigracije.

Grafikon 4 Prirodni prirast i migracijski saldo

Izvor: DZS

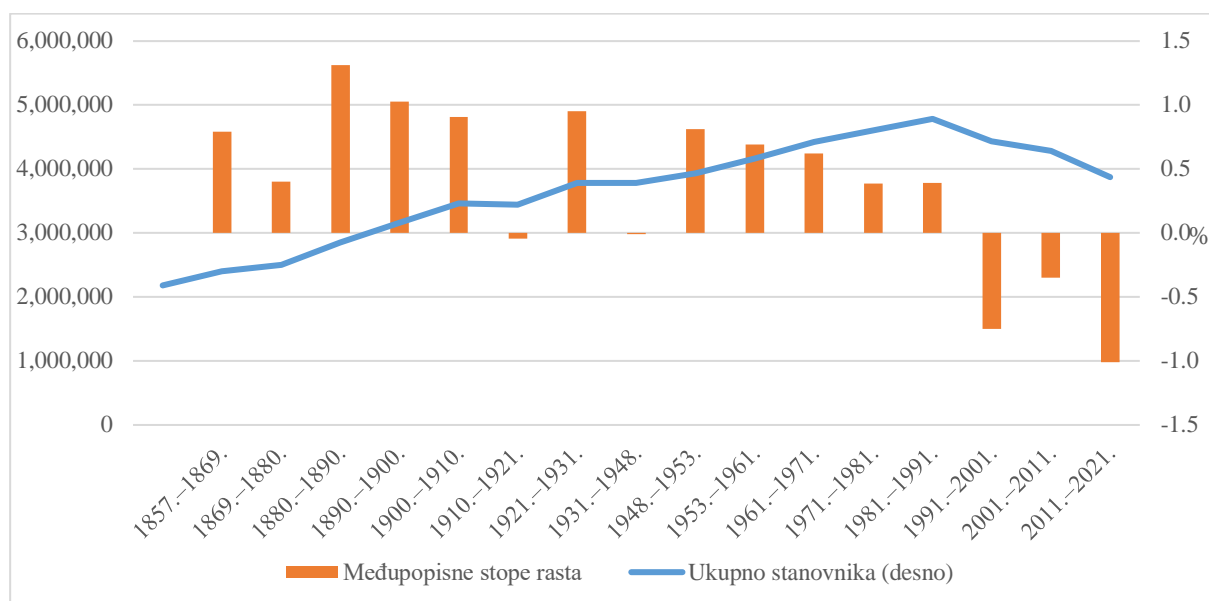
Opisane promjene u mehaničkom kretanju stanovništva jasno ukazuju na značajan pad migracijskog salda, što je, kako graf pokazuje, postalo ključni faktor smanjenja ukupnog broja stanovnika između 2015. i 2017. godine – razdoblja najintenzivnijeg iseljavanja iz Hrvatske. To je ujedno i jedini period u novije vrijeme kada migracijski saldo ima veći negativni utjecaj na ukupnu populaciju od prirodnog prirasta koji je kontinuirano negativan i u konstantnom padu već desetljećima.

Iako su migracijski saldo i prirodni prirast inicijalno definirani kao zasebne komponente, između njih postoji značajna veza. Rimac (2019.) navodi da iseljavanje stanovništva iz zemlje, posebice mladih ljudi, dovodi do smanjenja populacije u fertilnoj dobi, čime se proporcionalno povećava udio starijeg stanovništva. Ovaj proces indirektno smanjuje kapacitet za prirodni rast stanovništva. S druge strane, priljev imigranata može obogatiti populaciju osobama u fertilnoj dobi, što ima potencijal pozitivno utjecati na prirodni prirast.

Proces ukupnog smanjenja stanovništva, uz istodobno starenje populacije, predstavlja osnovni trend demografskih promjena u Hrvatskoj. Ovaj proces odvija se kroz tri različite faze. U prvoj fazi, smanjenje ukupnog broja stanovnika počinje primarno zbog emigracija, dok je prirodni prirast još uvijek na pozitivnoj razini i usporava ukupnu depopulaciju. Druga faza obilježena je jačanjem ukupne depopulacije, vođena uglavnom prirodnim smanjenjem stanovništva, koje se nadovezuje na efekte iseljavanja. Ovo prirodno smanjenje nije samo rezultat nižeg nataliteta u odnosu na mortalitet, već i posljedica emigracije koja utječe na strukturu stanovništva, posebice u dobnom rasponu od 20 do 35 godina. U trećoj fazi, proces ukupne depopulacije se nastavlja pod utjecajem kako negativnog migracijskog salda, tako i prirodne depopulacije, što pojačava proces starenja stanovništva. S vremenom, izvori za iseljavanje se iscrpljuju, smanjuje se utjecaj negativnog migracijskog salda, a prirodna depopulacija dobiva na značaju u ukupnom smanjenju broja stanovnika. (Wertheimer-Baletić, 2004.)

Od 1990. godine nadalje, u Hrvatskoj je prisutno značajno usporavanje rasta stanovništva, koje teži prema stagnaciji ili čak padu. U tom razdoblju, vidljivo je izravno smanjenje ukupne populacije, što je rezultiralo negativnom stopom promjene stanovništva. Ova situacija označava početak procesa koji nazivamo ukupna depopulacija, odnosno trend u kojem je smanjenje broja stanovnika postalo izražena karakteristika demografske slike zemlje. (Wertheimer-Baletić, 2017.)

Grafikon 5 Kretanje ukupnog stanovništva i međupopisnih stopa

Izvor: DZS, izračun autora

Na prethodnom grafu prikazan je povijesni pregled kretanja ukupnog broja stanovnika i promjena u međupopisnim stopama rasta. Negativni trend smanjenja populacije započet tijekom ratnih godina još uvijek nije zaustavljen, a najveći broj stanovnika u Hrvatskoj zabilježen je 1991. godine i iznosio je 4.784.265 stanovnika. Međupopisne stope rasta kontinuirano su negativne u posljednja tri međupopisna razdoblja. U zadnjem međupopisnom razdoblju od 2011. do 2021. godine Hrvatska se vratila više od 70 godina unazad po ukupnom broju stanovnika. Samo u tom periodu ukupan broj stanovnika smanjio se za oko 10%, te je popisom 2021. godine utvrđeno da Hrvatska broji 3.871.833 stanovnika.

3.3. Starenje stanovništva u Hrvatskoj

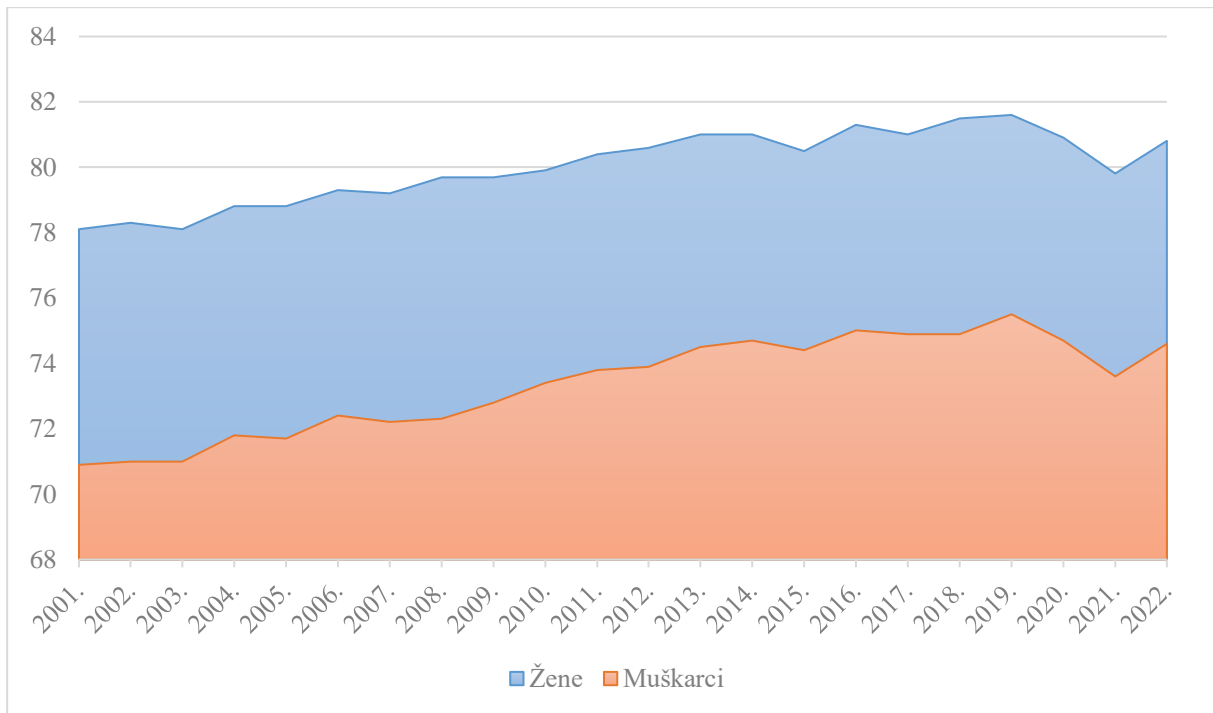
Proces starenja stanovništva pokreću dvije osnovne sile. Prva je poznata kao „starenje odozgo“, a podrazumijeva produljenje očekivanog trajanja života. Suprotno tome, „starenje odozdo“ odražava pad fertiliteta, rezultirajući u smanjenju broja djece i mladih koji bi trebali predstavljati buduću radno sposobnu populaciju. (Puljiz, 2016.)

Napredak u medicini, bolja zdravstvena skrb i poboljšani uvjeti života nužno su doveli do toga da ljudi žive dulje. Vitalnost i dobro zdravlje populacije čine jedne od najvažnijih resursa svake razvijene zemlje, stoga produljenje očekivanog trajanja života predstavlja jedno od najznačajnijih dostignuća novog doba. Prema Državnom zavodu za statistiku (2014.) u radu Čipin i Međimurec (2019.) navodi se kako je u Hrvatskoj u razdoblju od 1960. do 2010. godine

zabilježeno produljenje očekivanog životnog vijeka za muškarce za oko 9,2 godine, dok je za žene to povećanje iznosilo oko 10,9 godina.

Na sljedećem grafu prikazano je kretanje očekivanog trajanja života za žene i muškarce u posljednjih dvadeset godina.

Grafikon 6 Očekivano trajanje života

Izvor: Eurostat

Očekivano trajanje života pri rođenju pokazuje uzlazan trend tijekom godina za oba spola, no postoji jasna spolna razlika, što je u skladu s globalnim promatranjima da žene u prosjeku žive dulje od muškaraca. Ipak, 2020. godine dolazi do privremenog prekida ovog trenda, s uočljivim padom očekivanog trajanja života za oba spola i to za otprilike osam mjeseci kod muškaraca i sedam mjeseci kod žena. Čipin, Mustač i Međimurec (2021.) u istraživanju ističu kako je tijekom pandemije COVID-19 povećana smrtnost među starijom populacijom, naročito među muškarcima, dovela do smanjenja prosječne očekivane životne dobi u Hrvatskoj te negativno utjecala na opće zdravstveno stanje naroda. Ovaj pad očekivanog trajanja života nastavljen je i 2021. godine, no u 2022. godini bilježi se ponovni porast za oba spola.

Da je starenje populacije dugotrajan i sveprisutan trend u Hrvatskoj, jasno pokazuje i analiza ključnih pokazatelja koji idu u prilog tome. Među njima se ističu indeks starenja, koeficijent starosti, koeficijent dobne ovisnosti staračkog stanovništva te koeficijent dobne ovisnosti

mladih. Promjene ovih pokazatelja tijekom godina ne samo da potvrđuju prisutnost negativnih trendova povezanih sa starenjem stanovništva, već i naglašavaju njihovu sve veću izraženost.

Indeks starenja smatra se jednim od ključnih pokazatelja starosti populacije. Izračunava se kao omjer broja osoba starijih od 60 godina prema broju osoba do 19 godina starosti. Ako je ovaj omjer veći od 40% tada je riječ o staroj populaciji.

Pokazatelj je prikazan jednadžbom 1:

$$\frac{P_{(60+)}}{P_{(0-19)}} * 100 \quad (1)$$

Situacija postaje posebno zabrinjavajuća za one populacije gdje indeks starenja prelazi 100%, jer je u tom slučaju broj starijih osoba veći od broja mlađih. Takav odnos ukazuje na potpunu promjenu u dobnom sastavu populacije. Dobno-spolna piramida tada dobiva vrlo izražen oblik koji podsjeća na urnu. (Živić, 2018.)

Koeficijent starosti, koji obično prati indeks starenja, odražava postotak osoba starijih od 60 godina u odnosu na ukupnu populaciju. Prekoračenje kritične vrijednosti od 12% ukazuje na početak procesa starenja stanovništva u zemlji.

Pokazatelj je prikazan jednadžbom 2:

$$\frac{P_{(60+)}}{P} * 100 \quad (2)$$

Koeficijent dobne ovisnosti staračkog stanovništva mjeri omjer stanovništva starijeg od 65 godina u odnosu na radno sposobno stanovništvo (15-64 godina), što pokazuje koliko starijih osoba dolazi na svakih 100 radno sposobnih osoba.

Pokazatelj je prikazan jednadžbom 3:

$$\frac{P_{(65+)}}{P_{(15-64)}} * 100 \quad (3)$$

Koeficijent dobne ovisnosti mladih prikazuje omjer djece do 14 godina starosti u odnosu na radno sposobne. Smanjenje ovog koeficijenta ukazuje na pad udjela mladih.

Pokazatelj je prikazan jednadžbom 4:

$$\frac{P_{(0-14)}}{P_{(15-64)}} * 100 \quad (4)$$

Na temelju podataka Državnog zavoda za statistiku, izračunati su prethodno opisani pokazatelji starenja stanovništva, a dinamika njihovih vrijednosti kroz godine prikazana je u sljedećoj tabeli.

Tabela 1 Pokazatelji starenja stanovništva

	Indeks starenja (%)	Koeficijent starosti (%)	Koeficijent dobne ovisnosti staračkog stanovništva (%)	Koeficijent dobne ovisnosti mladih (%)
2001.	96,8	22,4	24,4	25,0
2002.	98,9	22,6	24,9	24,7
2003.	101,0	22,8	25,4	24,3
2004.	103,0	22,8	25,7	24,0
2005.	103,9	22,8	26,1	23,8
2006.	104,6	22,7	26,4	23,5
2007.	106,9	22,9	26,6	23,3
2008.	108,8	23,1	26,8	23,1
2009.	110,9	23,4	26,8	23,0
2010.	113,2	23,8	26,6	22,9
2011.	115,7	24,1	26,5	22,6
2012.	117,8	24,5	26,9	22,4
2013.	121,0	24,9	27,3	22,2
2014.	123,9	25,4	27,9	22,1
2015.	127,5	25,9	28,7	22,1
2016.	132,0	26,5	29,4	22,0
2017.	136,9	27,1	30,2	22,1
2018.	141,4	27,6	31,2	22,2
2019.	145,4	28,1	32,1	22,2
2020.	149,3	28,6	33,1	22,1
2021.	155,6	29,8	35,3	22,5
2022.	156,1	30,0	35,9	22,7

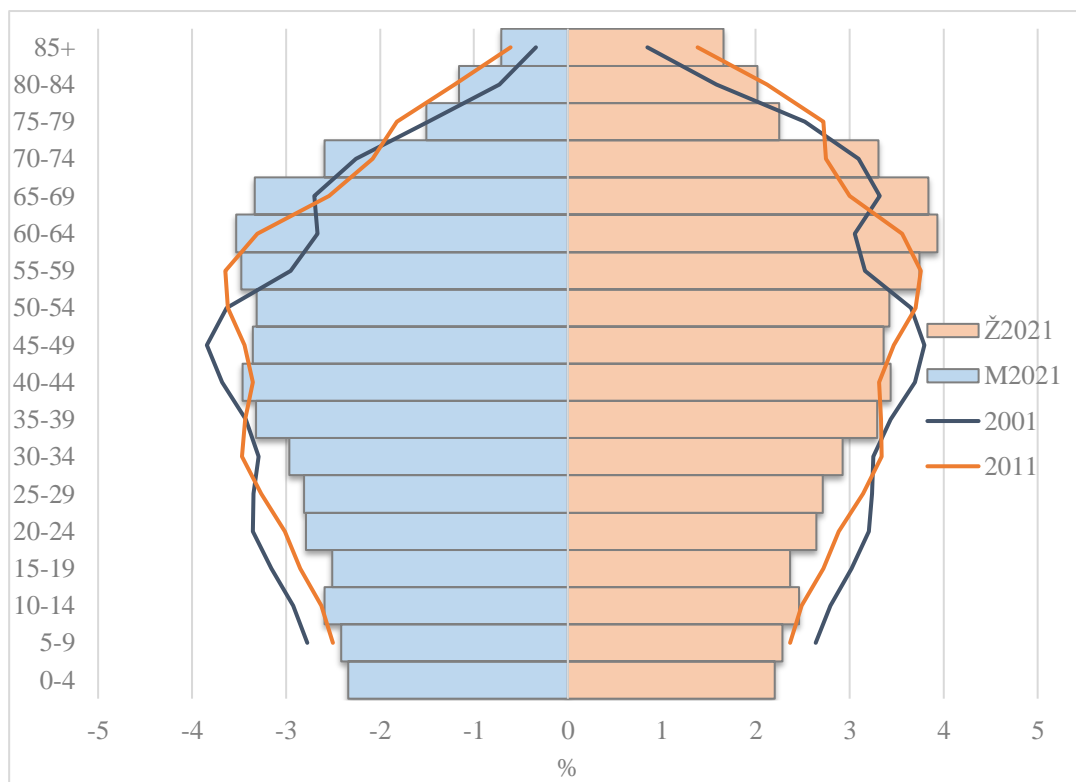
Izvor: DZS, izračun autora

Indeks starenja u Hrvatskoj kontinuirano raste; u posljednjih dvadeset godina povećao se s 96,8% u 2001. na 156,1% u 2022. godini. Koeficijent starosti prati ovaj trend, a oba pokazatelja premašila su kritične vrijednosti još u prošlom stoljeću. Koeficijent dobne ovisnosti staračkog stanovništva također pokazuje rast u pogledu povećanja broja starijih osoba koje ovise o radno sposobnoj populaciji. Suprotno tome, koeficijent dobne ovisnosti mladih ostaje relativno stabilan s blagim porastom. S obzirom na rast ostalih pokazatelja, ovakva stabilnost ne donosi bitnu promjenu, što upućuje na zaključak da dinamika vrijednosti ovih pokazatelja jasno potvrđuje prisutan trend starenja stanovništva u Hrvatskoj.

Dobno-spolna struktura stanovništva predstavlja iznimno bitan demografski pokazatelj iz više različitih aspekata. Ona ne samo da reflektira prošle demografske trendove, već i oblikuje buduće promjene u sastavu stanovništva. Nadalje, dobno-spolna struktura pruža demografski okvir za analizu vitalnosti i radne snage unutar populacije. Konačno, trendovi u dobno-spolnoj distribuciji imaju izravan utjecaj na prirodne promjene i migracijske obrasce stanovništva, čime se određuju ukupna demografska kretanja na nekom području. (Živić, 2003.)

Na sljedećem grafu prikazana je dobno-spolna struktura stanovništva Hrvatske prema popisima stanovništva 2001., 2011. i 2021. godine.

Grafikon 7 Dobno-spolna struktura stanovništva

Izvor: DZS

Na grafu su vidljive intenzivne promjene u dobnoj strukturi stanovništva 2021. godine, s većim udjelom stanovništva u starijim dobnim skupinama nego što je to bio slučaj prije 10 ili 20 godina. Širi gornji dio piramide potvrđuje sve veći udio starijeg stanovništva, dok sve uža baza, koja predstavlja mlađe stanovništvo, ukazuje na nizak natalitet. U konačnici, na grafu je jasno vidljivo kako je demografsko starenje zahvatilo sve dobne skupine stanovništva.

4. Posljedice demografskih trendova na javne financije

Nakon uvida u demografske trendove prisutne u Hrvatskoj u posljednjih dvadesetak godina, te vrlo vjerojatno neizbježnog nastavka njihovih negativnih kretanja, slijedi analiza utjecaja istih na javne financije. Fiskalna održivost ili održivost javnih financija najčešće podrazumijeva sposobnost države da dugoročno održava balans između prihoda i rashoda, a da pritom ne dovodi u pitanje svoju sposobnost otplate dugova. (Šimović i Batur, 2017.) Demografske promjene, poput starenja stanovništva, smanjenja nataliteta i migracijskih kretanja, imaju dalekosežne posljedice na ekonomsku strukturu države, utječući direktno na javne rashode i prihode. Starenje populacije dovodi do povećane potražnje za mirovinama i zdravstvenim uslugama, znatno povećavajući javne rashode. Istodobno, smanjenje stope nataliteta i iseljavanje radno sposobne populacije mogu umanjiti poreznu bazu, smanjujući time javne prihode. Ovaj disbalans između rastućih rashoda i smanjenih prihoda često vodi do povećanja javnog duga kao mehanizma za financiranje deficita.

4.1. Utjecaj na mirovinski sustav

Osiguravanje pouzdanih i dostatnih mirovina zahtjeva stabilan mirovinski sustav koji će izdržati promjene u demografiji i socijalno-ekonomskom okruženju. Povećanje očekivanog trajanja života, koje je inače pozitivan društveni trend, nosi izazove za mirovinski sustav zbog većih dugoročnih obveza. S druge strane, tendencija rane umirovljenosti i iseljavanje radno sposobnog stanovništva dodatno kompliciraju održivost sustava, s obzirom na to da manji broj radnika znači i manje doprinosa u mirovinski fond.

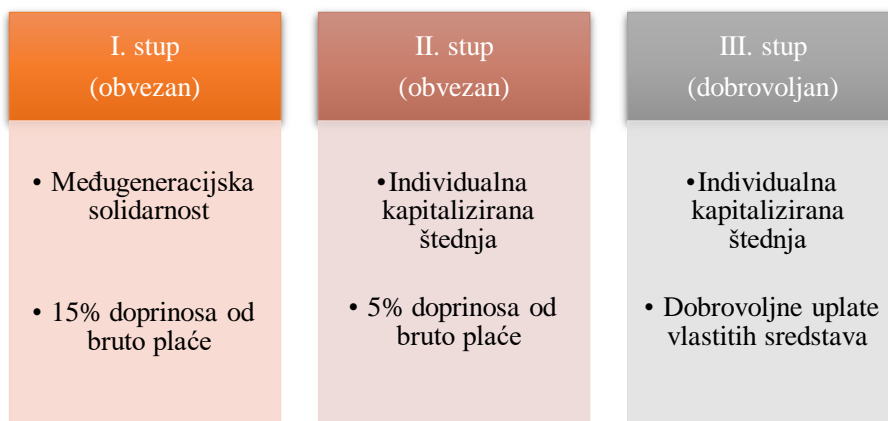
Mirovinski sustav obuhvaća zakone, financijske strukture i institucije koje osiguravaju zaštitu od rizika povezanih sa starošću, invalidnošću ili gubitkom hranitelja. Primarni cilj ovog sustava je osigurati kontinuirani prihod pojedincima i njihovim obiteljima u razdobljima kada više nisu ekonomski aktivni ili su izgubili mogućnost zarađivanja. Mirovine služe kao sredstvo za raspodjelu financijskih resursa tijekom cijelog života i predstavljaju ključni element osobne i državne štednje, kako u ekonomskom tako i u socijalnom kontekstu. (Puljiz, 2007.)

Nakon osamostaljenja 1991. godine, Hrvatska je uz manje izmjene nastavila slijediti javni mirovinski sustav zasnovan na principu međugeneracijske solidarnosti. Međutim, suočena s nizom izazova, uključujući starenje populacije, pad zaposlenosti zbog privatizacije i ratnih posljedica, neefikasno upravljanje mirovinskim fondom i iskorištavanje sustava kroz prakse kao što su prerano umirovljenje i kupnja radnog staža, te problemi s neplaćanjem doprinosa

istaknuli su potrebu za reformom mirovinskog sustava. Glavni ciljevi reforme bili su ograničavanje udjela mirovinskih izdataka u bruto domaćem proizvodu (BDP-u) i razvijanje raznovrsnih izvora prihoda za starije građane, kako bi se potaknula njihova veća financijska neovisnost u starosti. (Milidrag Šmid, 2011.)

Proces reforme mirovinskog sustava u Hrvatskoj odvijao se u dva ključna koraka. Prvi dio reforme započeo je 1999. godine postavljanjem strožih uvjeta za stjecanje prava na mirovinu. Tri godine kasnije, 2002. godine uslijedio je drugi dio reforme i to uvođenjem trostupanjskog modela mirovinskog osiguranja, kako je prikazano na slici 1. Osnovu prvog stupa čini dotad prisutno obvezno mirovinsko osiguranje temeljeno na solidarnosti među generacijama. Drugi stup, također obavezan, i treći stup, dobrovoljan, zasnivaju se na individualnoj kapitaliziranoj štednji. U prvom stupu, radno aktivni građani uplaćuju doprinose koji se direktno koriste za isplatu tekućih mirovina. Ukupna stopa doprinosa za obvezno mirovinsko osiguranje iznosi 20%, od čega 15% ide u prvi stup, a preostalih 5% bruto dohotka se usmjerava u drugi stup. Uvođenjem drugog stupa ciljalo se na diversifikaciju izvora financiranja mirovina te na poticanje veće individualne odgovornosti za financijsku sigurnost u doba umirovljenja. Karakteristika drugog stupa je da se doprinosi svakog člana mirovinskog fonda akumuliraju na osobnim računima, stvarajući tako osobnu imovinu koja se investira u određene vrste imovine za ostvarivanje prinosa. (HZMO, 2022.)

Slika 1 Struktura mirovinskog sustava

Izvor: HZMO

Treći stup mirovinskog osiguranja nudi opciju dobrovoljne štednje za mirovinu, koja se smatra privlačnom investicijom za dugoročno planiranje. Država potiče ovaj stup kroz poticaje od 15% na uplaćene iznose, s ciljem promicanja dobrovoljne štednje među građanima. Funkcionira kao dopuna prvim dvama stupovima, koji zbog demografskih izazova, proračunskih deficita i

ograničenih doprinosa za drugi stup, ne mogu uvijek osigurati adekvatan životni standard u starosti. Podaci Hrvatske agencije za nadzor financijskih usluga (HANFA) pokazuju da interes za treći stup, odnosno broj članova dobrovoljnih mirovinskih fondova, kontinuirano raste već dvadesetak godina, dosežući otprilike četvrtinu ukupno zaposlenih. (Šonje, 2022.)

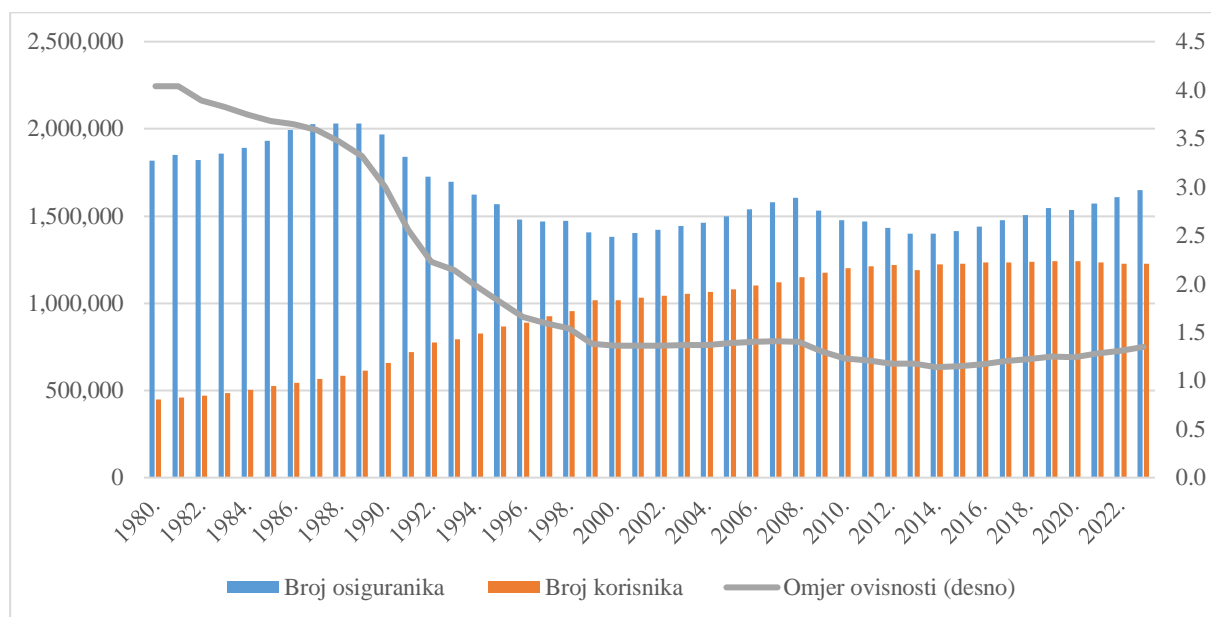
Willmore (2004.) objašnjava kako se u sustavu međugeneracijske solidarnosti ravnoteža između prihoda i rashoda može prikazati jednostavnom jednačbom kako slijedi:

$$pR = swL \quad (5)$$

Pritom, oznaka p na lijevoj strani jednačbe označava prosječni iznos mirovine po umirovljeniku, dok R predstavlja ukupan broj umirovljenika, zajedno čineći troškove sustava. Na desnoj strani, stopa doprinosa s , pomnožena s prosječnom plaćom w i brojem radno aktivnih osoba L , reflektira ukupna sredstva prikupljena za financiranje mirovina. S povećanjem produktivnosti i rastom plaća, proporcionalno rastu i mirovine. Sustav ostaje održiv sve dok je omjer broja zaposlenih (osiguranika) prema umirovljenicima stabilan. Međutim, bilo kakvo pogoršanje tog omjera, bilo kroz povećanje broja korisnika mirovina ili smanjenje broja osiguranika, vodi prema neodrživosti mirovinskog sustava.

Na sljedećem grafu prikazano je kretanje broja osiguranika i korisnika mirovina počevši od 1980. godine kada je još omjer ovisnosti bio na visokoj razini od četiri osiguranika za svakog umirovljenika.

Grafikon 8 Kretanje broja osiguranika i korisnika te omjer ovisnosti

Izvor: HZMO

U devedesetima, za vrijeme ratnih sukoba i prelaska na tržišno gospodarstvo, hrvatski mirovinski sustav suočio se s padom broja zaposlenih i istodobnim porastom broja umirovljenika, što je rezultiralo snažnim rastom izdataka za mirovine. Vladine mjere, koje su ograničavale alokaciju sredstava za mirovine, pridonijele su stvaranju mirovinskog deficita, poznatog kao umirovljenički dug. (Puljiz, 2007.) Stoga je najizraženiji pad omjera broja osiguranika i broja korisnika mirovina, odnosno omjera ovisnosti vidljiv upravo tada, smanjivši se ispod razine od tri osiguranika na jednog umirovljenika. Trend smanjenja omjera ovisnosti od tada se kontinuirano nastavlja, prije svega kao odgovor na prisutnost negativnih demografskih promjena. Puljiz (2011.) ističe da je situacija s već postojećim niskim omjerom između broja umirovljenika i radno aktivnih osoba postala još teža nakon 2010. godine, zbog postupnog umirovljenja generacija rođenih tijekom *baby boom* perioda nakon Drugog svjetskog rata.

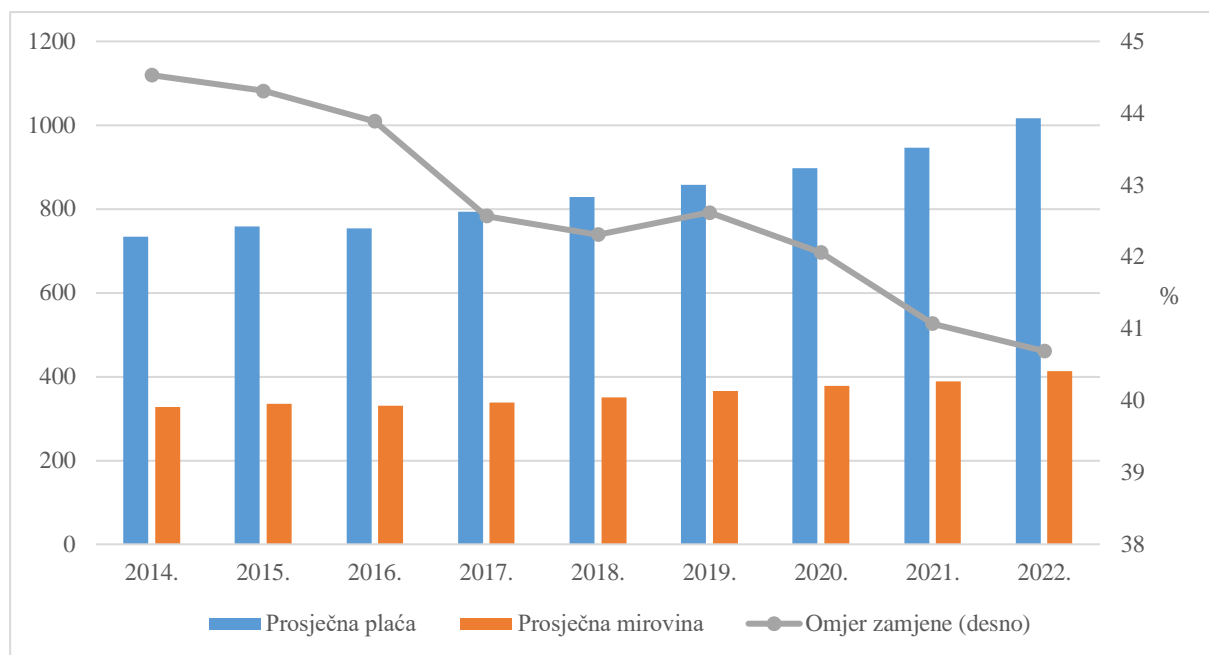
Trendovi svakako upućuju na to da se pod trenutnim okolnostima mirovinski sustav u Hrvatskoj suočava s izazovima financijske održivosti, s omjerom ovisnosti koji se približava omjeru 1:1 između broja onih koji uplaćuju doprinose i onih koji primaju mirovine. Ipak, od 2015. godine opaža se blago poboljšanje ovog omjera, s najizraženijim napretkom u posljednje tri godine. Ova blaga promjena može biti rezultat povećanog priljeva strane radne snage, koji doprinosi većem broju uplata doprinosa, ublažavajući time financijski pritisak na sustav. Također, povećana stopa mortaliteta starije populacije zabilježena tijekom pandemije COVID-19, mogla bi biti dodatni element koji je kratkoročno pozitivno utjecao na omjer ovisnosti.

U strateškim dokumentima Europske unije naglašavaju se dva temeljna kriterija kao ključna kod vrednovanja mirovinskih sustava, a to su primjerenost odnosno adekvatnost mirovina te njihova dugoročna održivost. Adekvatnost se odnosi na sposobnost mirovinskog sustava da osigura dostojanstven životni standard umirovljenicima, dok održivost implicira stabilnost javnih financija. Usklađivanje potrebe za dostojnim mirovinama i njihove financijske izvedivosti postaje centralni izazov, jer nedostatak financijske održivosti može narušiti socijalnu adekvatnost mirovina. (Nestić i Tomić, 2012.)

U kontekstu procjene primjerenosti mirovina, ključni pokazatelj je omjer zamjene, koji predstavlja udio mirovine u odnosu na primanja prije umirovljenja. Iako se može izraziti kao neto ili bruto, neto omjer je relevantniji umirovljenicima zbog direktnog utjecaja na raspoloživi dohodak. Neto omjer zamjene jednak je omjeru neto mirovine u odnosu na neto plaću koju je pojedinac primao prije umirovljenja, prikazujući sposobnost održavanja ranijeg životnog

standarda. Viši omjer zamjene implicira bolje očuvanje prijašnjih prihoda kroz mirovinske isplate, čime se osigurava veća primjerenost mirovina. (Miletić, 2018.) Smatra se kako bi se optimalna vrijednost omjera zamjene trebala kretati u rasponu od 70 do 80% kako bi se osigurala dobra ravnoteža između dohotka tijekom radnog vijeka i prihoda u mirovini. (Šimović i Deskar-Škrbić, 2020.)

Grafikon 9 Kretanje prosječne plaće i prosječne mirovine te omjer zamjene

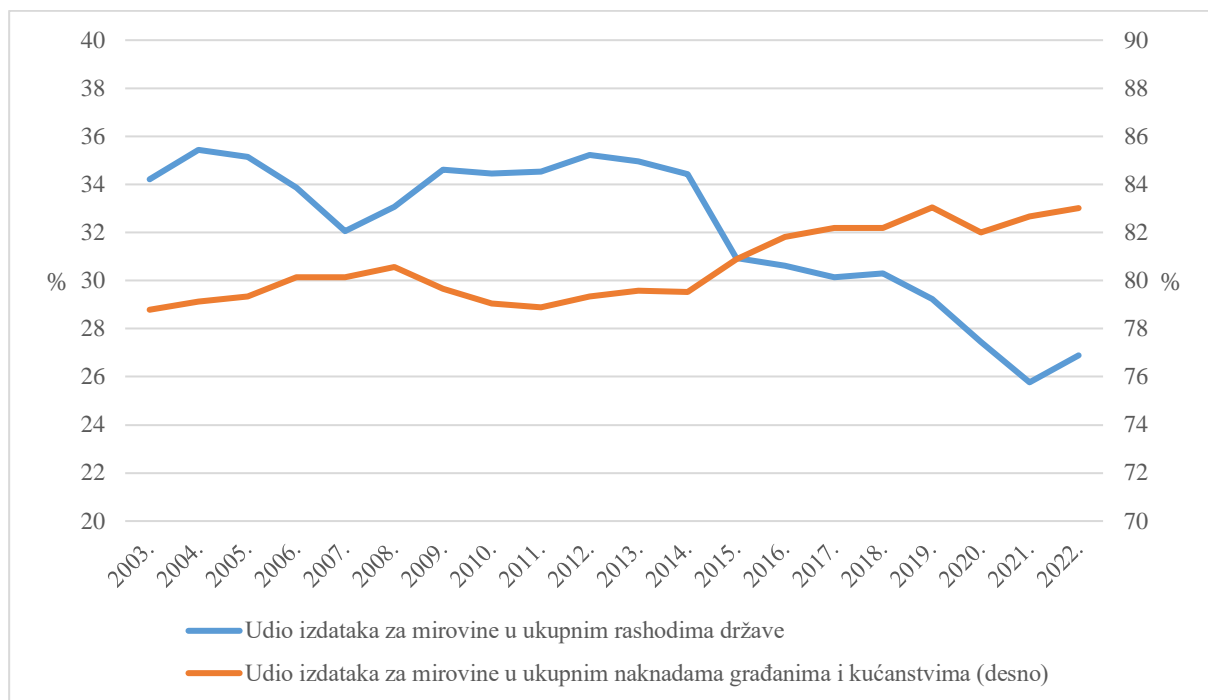
Izvor: HZMO

Na prethodnom grafu prikazano je kretanje prosječnih plaća i prosječnih mirovina, izraženih u eurima, te pripadajući omjer zamjene. U promatranom periodu vidljivo je postupno povećanje kako prosječnih plaća tako i mirovina, dok omjer zamjene bilježi ukupan pad od oko 5% u periodu od osam godina. Ovaj pad implicira da rast mirovina ne prati rast plaća u istoj mjeri, što dovodi do smanjenja relativne financijske moći umirovljenika. Navedeno upućuje na potencijalno pogoršanje životnog standarda umirovljenika, kao i na izazove u održavanju primjerenosti mirovina.

Teorijski, doprinosi osiguranika bi trebali biti dovoljni za pokrivanje izdataka mirovinskih primanja, no s obzirom na probleme mirovinskog sustava izazvane negativnim demografskim trendovima, ovaj se deficit u velikoj mjeri pokriva iz državnog proračuna. Prema najnovijem Izvješću o financijskom poslovanju Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje za 2022. godinu, prihodi od doprinosa za mirovinsko osiguranje činili su 58,6% ukupnih prihoda i primitaka zavoda, dok su rashodi za mirovine i mirovinska primanja činili 95,9% ukupnih

rashoda i izdataka. Preostalih 41,2% prihoda i primitaka HZMO-a uglavnom se odnosi na prihode iz proračuna. Također, prisutan je i značajan disbalans između prihoda od doprinosa za mirovinsko osiguranje, koji su u 2022. iznosili 28,6 milijardi kuna, i rashoda za mirovine i mirovinska primanja, koji su iste godine dosegli 46,9 milijardi kuna.

Grafikon 10 Udio izdataka za mirovine u rashodima i naknadama

Izvor: Ministarstvo financija Republike Hrvatske, izračun autora

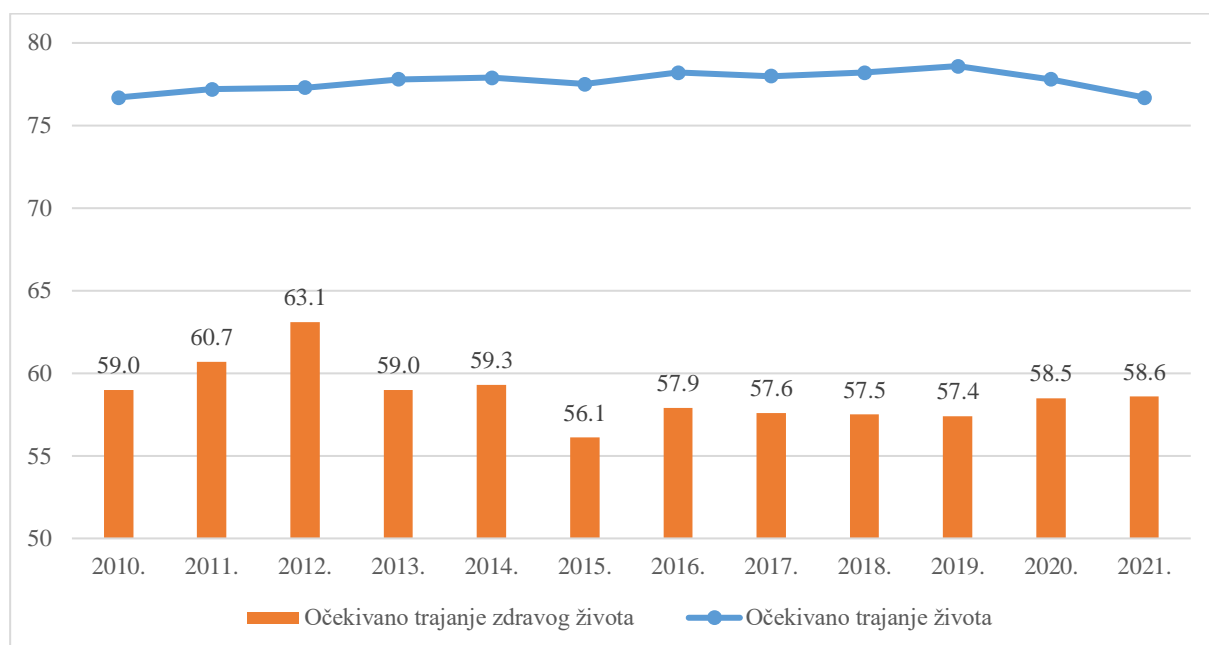
Na prethodnom grafu, izrađenom prema podacima Ministarstva financija, prikazani su udio izdataka za mirovine u ukupnim rashodima države te udio izdataka za mirovine u okviru ukupnih naknada građanima i kućanstvima. Uočava se pad udjela mirovinskih izdataka unutar ukupnih državnih rashoda, što može upućivati na to da država preusmjerava financijska sredstva na druge kategorije rashoda ili da se ukupni državni rashodi povećavaju brže nego izdaci za mirovine. Istovremeno, udio izdataka za mirovine unutar ukupnih naknada građanima i kućanstvima kontinuirano raste, što implicira da se sve veći dio socijalnih sredstava države usmjerava prema mirovinskim izdacima.

4.2. Utjecaj na sustav zdravstvene zaštite

Zdravstveni sustavi ključni su za zaštitu zdravlja građana i poboljšanje kvalitete živote, dok istovremeno čine jedan od najvećih potrošača javnih sredstava. Državna sredstva su glavni izvor financiranja zdravstva u većini zemalja, čemu u prilog govori centralna uloga države u pogledu organizacije, troškova i efikasnosti zdravstvenog sustava. Osim toga, zdravstveni sustav može imati bitan doprinos gospodarskom razvoju kroz svoj utjecaj na zdravstveno stanje stanovništva. Očekuje se da će s obzirom na demografske promjene, izdaci za zdravstvo nastaviti rasti, postavljajući tako sve veće izazove pred održivost javnih financija. (Buterin, 2020.)

U trećem dijelu rada, analizirano je očekivano trajanje života kao značajno dostignuće modernog doba, odražavajući napredak društva. U sklopu trenutnog poglavlja, dodatna analiza posvećena je godinama zdravog života, odnosno očekivanom trajanju života bez ozbiljnih zdravstvenih poteškoća. Ovaj pokazatelj nadopunjuje očekivano trajanje života, pružajući uvid u uspješnost zdravstvenog sustava u promicanju ne samo dužeg, već i kvalitetnijeg života. Time predstavlja važan kriterij za ocjenu efikasnosti zdravstvenog sustava zemlje. Dinamika ovih pokazatelja tijekom navedenog desetogodišnjeg perioda prikazana je na sljedećem grafu.

Grafikon 11 Očekivano trajanje života i zdravog života

Izvor: Eurostat

Iako opći trend pokazuje porast očekivanog trajanja života, broj godina provedenih u dobrom zdravlju ne prati taj rast. Kod očekivanog trajanja zdravog života evidentne su varijacije, s

cjelokupnim trendom smanjenja zdravih godina života. Ova dinamika potencijalno upućuje na izazove unutar zdravstvenog sustava zemlje, jer iako ljudi žive dulje, broj godina provedenih u dobrom zdravlju se smanjuje. Takav trend može ukazivati na povećano opterećenje zdravstvenog sustava uslijed rastuće potrebe za skrbi, posebno među starijom populacijom koja često boluje od kroničnih i višestrukih zdravstvenih problema. Stoga, iako ljudi žive dulje, kvaliteta tih dodatnih godina može biti upitna, što dovodi do većeg pritiska na zdravstvene usluge i resurse.

Od osamostaljenja, hrvatski zdravstveni sustav doživio je niz reformi započetih osnivanjem Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje 1993. godine, što je omogućilo efikasno prikupljanje sredstava kroz obvezno osiguranje. Početne reforme bile su izrazito uspješne, te su doprinijele smanjenju zaduženosti HZZO-a i ukupne zdravstvene potrošnje, zahvaljujući povećanju stope doprinosa i restrikcijama na potrošnju. Ipak, poboljšanja su bila privremenog karaktera, što je tijekom 2000-ih dovelo do niza dodatnih reformi. Glavni ciljevi ovih reformi bili su usmjereni na povećanje učinkovitosti i produktivnosti zdravstvenog sustava, te na kontrolu rasta zdravstvenih troškova. (Smolić, 2016.)

Na sljedećoj slici prikazan je pregled ključnih reformi hrvatskog zdravstvenog sustava.

Slika 2 Pregled reformi hrvatskog zdravstvenog sustava

1993.	2000.	2002.	2006.	2008.
Osnovan Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje – središnja ustanova za financiranje zdravstva	Povećanje participacija, proširenje usluga osnovnog zdravstvenog paketa, uvedeno dopunsko zdravstveno osiguranje	Prva godina provođenja dopunskog zdravstvenog osiguranja	Pokušaj smanjenja zdravstvenih troškova kroz uvođenje dviju lista lijekova – osnovna i dopunska (s doplatom)	Reforma predstavljena u vrijeme gospodarske krize – novi izvori financiranja zdravstva, uvođenje nacionalnih lista čekanja, digitalizacija sustava

Izvor: prema Buterin (2020.)

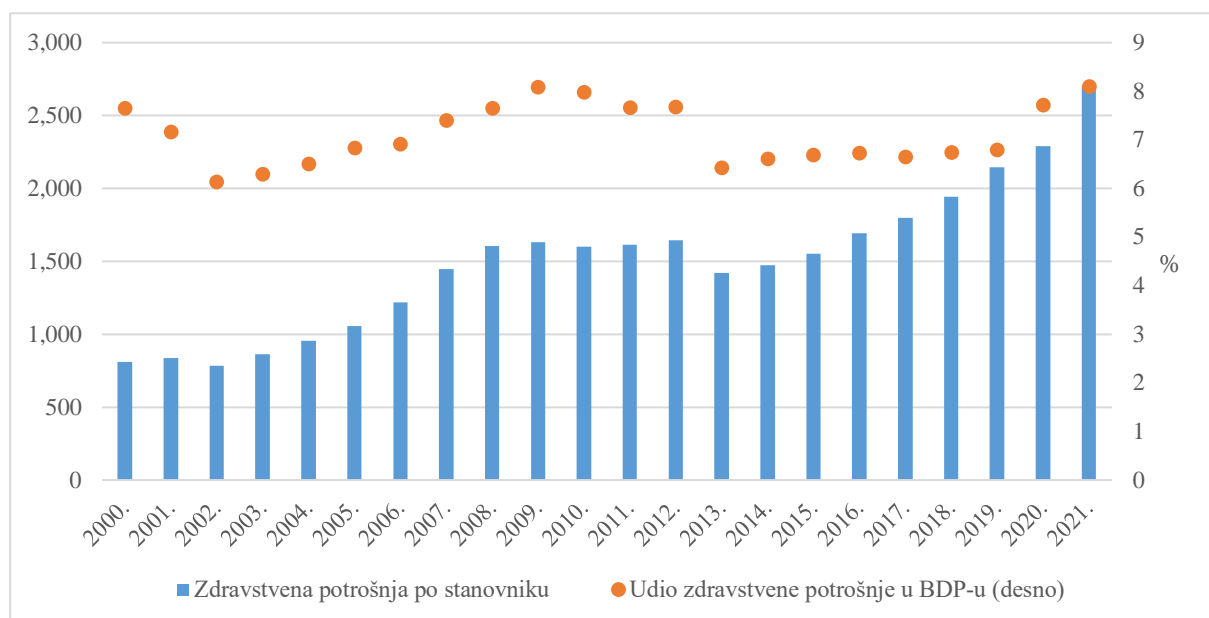
Od 1994. do 2021. godine, Hrvatska je poduzela ukupno 27 mjera za sanaciju i dodatna ulaganja u zdravstveni sektor. Prema Hrvatskoj gospodarskoj komori (HGK) izdaci za ove mjere dosegli su oko 24 milijarde kuna, no nisu spriječili daljnji rast duga zdravstvenog sustava, koji je na početku 2022. godine iznosio 4,44 milijarde kuna. (Buljan i Šimović, 2022.)

Unatoč brojnim sanacijama i reformama, dugovi u zdravstvu se nastavljaju akumulirati bez jasne strategije za prevenciju budućih financijskih opterećenja. Većina prethodnih reformi

usmjerena je na suzbijanje troškova, zanemarujući pritom temeljne neefikasnosti koje su temelj financijskih teškoća zdravstva. Pretpostavlja se da će troškovi zdravstva nastaviti rasti, stoga je ključno usmjeriti se na poboljšanje efikasnosti u načinu financiranja zdravstvenog sustava. (Šimović i Primorac, 2021.)

Uobičajeno je da razvijenije zemlje alociraju veći dio financijskih sredstava prema zdravstvenoj skrbi, dok zemlje s nižim stupnjem razvoja troše manje sredstava na ovu svrhu. Kako bi se procijenila zdravstvena potrošnja u nekoj zemlji, koriste se dva osnovna pokazatelja: zdravstvena potrošnja po stanovniku te udio zdravstvene potrošnje u BDP-u. Na sljedećem grafu prikazana su kretanja ovih pokazatelja u posljednjih dvadesetak godina.

Grafikon 12 Zdravstvena potrošnja po stanovniku i udio u BDP-u

Izvor: WHO

U promatranom periodu vidljiva je sve veća zdravstvena potrošnja ne samo u apsolutnom smislu (po stanovniku), već i u relativnom smislu (kao udio u BDP-u). Ovaj trend javlja se kao odgovor na rastuće zdravstvene potrebe stanovništva. Porast zdravstvene potrošnje između 2020. i 2021. godine odražava izvanredne troškove povezane s pandemijom COVID-19. Prema izvješću Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (engl. *Organisation for Economic Co-operation and Development* – OECD), tekuća potrošnja za zdravstvo u tom se razdoblju povećala za 18% zbog mjera koje je Hrvatska provela za suzbijanje pandemije.

Unatoč kontinuiranom porastu potrošnje, Hrvatska izdvajanja za zdravstvo ostaju ispod prosjeka EU. Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije (engl. *World Health*

Organisation – WHO), zdravstvena potrošnja u Hrvatskoj iznosila je 8,1% BDP-a u 2021. godini, dok je prosjek EU iznosio 11% BDP-a. Iznosi potrošnje po stanovniku također su manji u usporedbi s većinom drugih članica EU-a, s konkretno 2.703 dolara po stanovniku (prilagođeno za PKM²) u 2021. godini, što je vidljivo i na prethodnom grafu.

U Hrvatskoj prevladava model mješovitog financiranja zdravstvenog sustava, gdje se veći dio financira kroz obvezno osiguranje, a određena sredstva izdvajaju iz državnog proračuna. Ovaj pristup kombinira elemente Bismarckovog modela, gdje se novac prikuplja iz doprinosa na plaće, s Beveridgeovim modelom koji se financira iz proračunskih sredstava. Među osiguranicima, samo jednu trećinu čine aktivni radnici čiji doprinosi financiraju zdravstveno osiguranje. (Šimović i Primorac, 2021.)

Tabela 2 Prihodi i rashodi Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje

STRUKTURA PRIHODA			
	2020.	2021.	2022.
Prihodi od doprinosa	21.042.813.887	23.362.833.003	26.377.851.445
Prihodi od proračuna	3.769.214.996	6.818.005.710	4.790.000.000
Prihodi po posebnim propisima	2.451.009.246	2.587.182.144	2.691.547.600
Ostali prihodi i primici	1.091.473.328	18.221.254	18.282.617
Ukupni prihodi i primici	28.354.511.457	32.786.242.111	33.877.681.662
STRUKTURA RASHODA			
Zdravstvena zaštita	23.744.626.543	27.433.797.370	29.329.952.217
Naknade	2.911.395.005	3.168.724.519	3.265.058.557
Ostali rashodi i izdaci	438.444.916	436.022.455	707.955.959
Ukupni rashodi i izdaci	27.094.466.464	31.038.544.344	33.302.966.733

Izvor: HZZO

U prethodnoj tabeli prikazani su prihodi i rashodi Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje prema Izvješćima o poslovanju za 2021. i 2022. godinu. U 2021. godini prihodi od proračuna bili su za 80,89% veći u odnosu na 2020. godinu, što ukazuje na povećanu potporu države u

² Paritet kupovne moći (PKM) definira se kao stopa za konverziju valute kojom se izjednačuje kupovna moć različitih valuta uklanjanjem razlika u cijenama između pojedinih zemalja.

odgovoru na izazove u zdravstvu, rezultirajući opterećenosti proračuna u kriznim vremenima. U 2022. godini prihodi od proračuna su smanjeni u odnosu na prethodnu godinu, ali su i dalje bili značajno veći u usporedbi s 2020. godinom. Istovremeno, prihodi od doprinosa kontinuirano rastu, s udjelom od 77,86% u ukupnim prihodima HZZO-a 2022. godine, dok su prihodi od proračuna činili 14,14% iste godine. Rashodi su također porasli u promatranom periodu, a posebno rashodi za zdravstvenu zaštitu, koji uključuju nenovčanu pomoć članovima zajednice i predstavljaju najveći dio ukupnih rashoda.

Financijska stabilnost hrvatskog zdravstvenog sustava trenutno se nalazi pred izazovima. Za postizanje financijske održivosti, ključno je redovito analizirati i strateški planirati na temelju dugoročnih i srednjoročnih predviđanja zdravstvenih izdataka. Dvije glavne strategije za osiguranje financijske stabilnosti uključuju:

1. Povećanje ukupnih prihoda zdravstvenog sustava;
2. Poboljšanje efikasnosti trošenja sredstava unutar zdravstvenog sustava

Obje strategije zahtijevaju definiranje odnosa između privatnog i javnog sektora zdravstva. Iako povećanje javnih sredstava za zdravstvo može donijeti brze rezultate, to ne osigurava automatsko poboljšanje efikasnosti sustava. S druge strane, fokusiranje na poboljšanje efikasnosti može dovesti do značajnih ušteda i troškovne efikasnosti, uz očuvanje kvalitete i dostupnosti zdravstvenih usluga, ali zahtijeva više vremena za provedbu. (Šimović i Primorac, 2021.)

4.3. Utjecaj na zaposlenost i porezne prihode

Stanovništvo igra ključnu ulogu u oblikovanju ekonomske budućnosti zemlje jer osigurava radnu snagu potrebnu za gospodarski rast i razvoj. Promjene u broju i sastavu stanovništva, oblikovane brojnim čimbenicima, utječu na kvalitetu života unutar različitih područja. Veća populacija ne samo da signalizira veći broj potencijalno radno sposobnog stanovništva, već stvara i veću potrošačku bazu, što je preduvjet za širenje tržišta i posljedično, snažniji ekonomski napredak. (Lamza Maronić i Tokić, 2012.)

Sve manji natalitet dovodi do smanjenja broja mladog stanovništva, a time i radno sposobnog stanovništva. Određeni dio radno sposobne populacije iseljava u potrazi za bolje plaćenim poslovima i životnim uvjetima, što doprinosi smanjenju radno sposobne populacije u zemlji. Nedostatak radno sposobnih, posljednjih se nekoliko godina donekle uspješno nadoknađuje imigracijom strane radne snage. Međutim, izazov predstavlja činjenica da strana radna snaga

uglavnom zauzima niskokvalificirane pozicije, dok visokoobrazovano hrvatsko stanovništvo traži bolje uvjete izvan granica Hrvatske. Emigracija visokoobrazovanog stanovništva predstavlja značajan gubitak za Hrvatsku, ne samo u smislu odljeva intelektualnog kapitala, već i zbog gubitka investicija u obrazovanje. Visokoobrazovani pojedinci obično zarađuju više, čime doprinose proračunu kroz veće poreze i doprinose. Stoga, iseljavanje ovakvih kadrova dovodi i do smanjenja prihoda države.

Radno sposobno stanovništvo Hrvatske obuhvaća osobe u dobnom rasponu od 15 do 64 godine. Ovisno o njihovoj ekonomskoj aktivnosti, ovo stanovništvo se dijeli na aktivno, uključujući one koji su zaposleni ili traže posao (nezaposleni), i neaktivno, koje ne sudjeluje na tržištu rada.

Tri su pokazatelja ključna na tržištu rada čija kretanja slijede u nastavku ovog poglavlja. Prvi od njih je stopa aktivnosti koja izražava postotak aktivnog stanovništva u radno sposobnom stanovništvu, pokazujući koliki dio stanovništva je aktivan na tržištu rada.

$$\frac{\text{aktivno stanovništvo}}{\text{radno sposobno stanovništvo}} * 100 \quad (5)$$

Najvažniji pokazatelj stanja na tržištu rada je stopa zaposlenosti. Ona predstavlja postotni udio zaposlenih osoba u odnosu na radno sposobno stanovništvo.

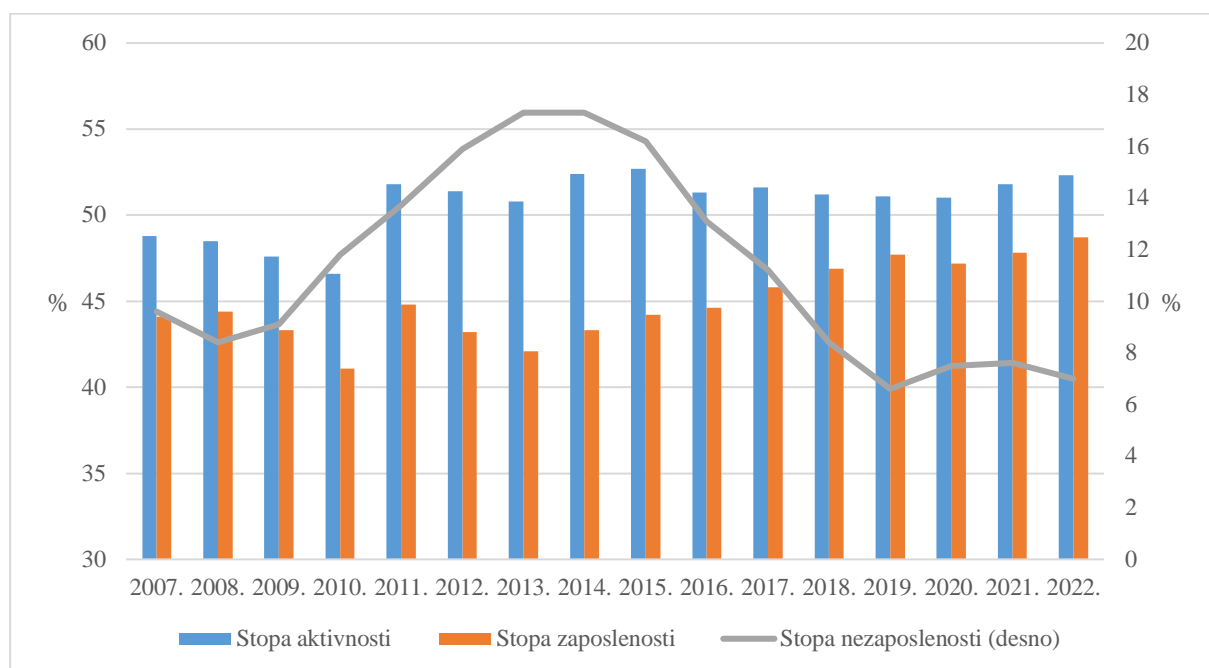
$$\frac{\text{zaposleni}}{\text{radno sposobno stanovništvo}} * 100 \quad (6)$$

Treći pokazatelj je stopa nezaposlenosti koja se računa kao udio nezaposlenih osoba u odnosu na ukupan broj aktivnog stanovništva.

$$\frac{\text{nezaposleni}}{\text{aktivno stanovništvo}} * 100 \quad (7)$$

Na sljedećem grafu prikazane su promjene opisanih pokazatelja u periodu od 2007. do 2022. godine, a nakon toga slijedi graf na kojem je detaljno prikazana dinamika stopa zaposlenosti unutar pojedinih dobnih skupina radno sposobnog stanovništva.

Grafikon 13 Kretanje stopa aktivnosti, zaposlenosti i nezaposlenosti

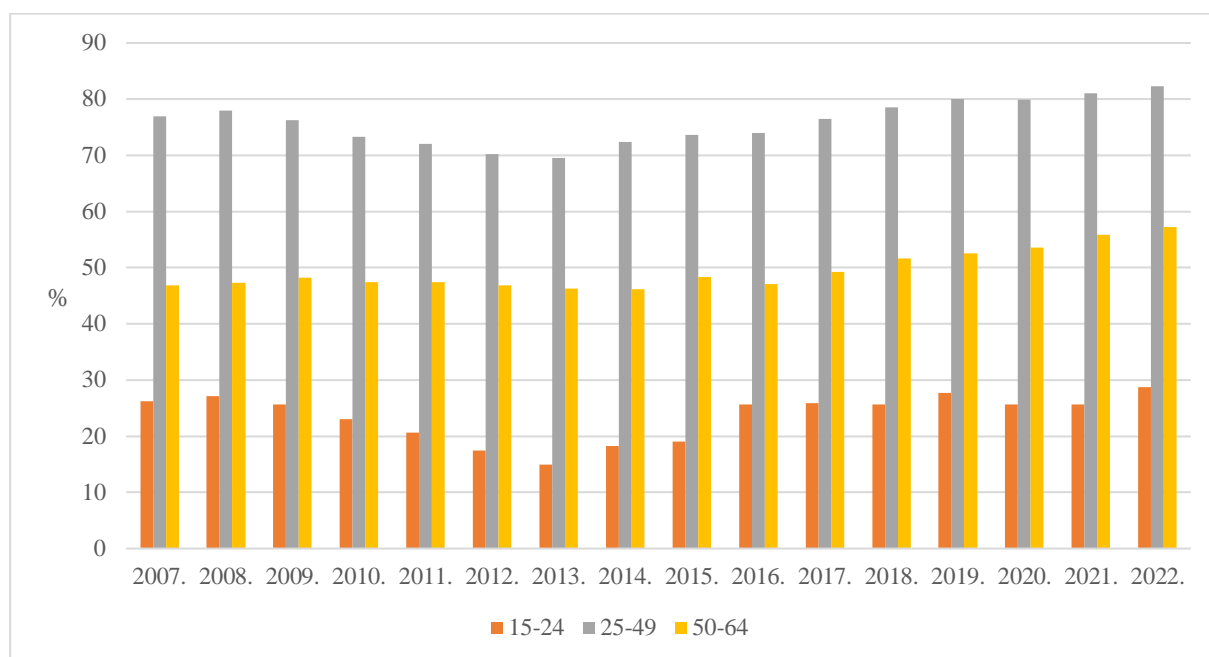

Izvor: DZS

Na grafu su vidljive oscilacije stope aktivnosti stanovništva u Hrvatskoj kroz godine. Unatoč blago uzlaznom trendu, stopa aktivnosti ostaje relativno niska, što upućuje na to da znatan dio radno sposobnog stanovništva ne sudjeluje aktivno na tržištu rada. Mečev i Vudrag (2012.) ističu višestruke uzroke za ovakvo stanje, uključujući dugotrajne posljedice domovinskog rata, izazove tranzicijskog perioda, raširenost sive ekonomije, politike ranog odlaska u mirovinu kao i sporo provođenje obrazovnih reformi. Kako navode autori, dvije su moguće opcije poboljšanja situacije: uključivanje neaktivnog dijela stanovništva ili, kao manje poželjna alternativa, angažiranje radne snage iz inozemstva.

Nagli porast stope nezaposlenosti koji je uslijedio nakon globalne financijske krize 2008. godine, dosegno je vrhunac 2013. i 2014. godine sa stopom od 17,3%. U godinama nakon toga, uslijedio je postupan oporavak tržišta rada, s rastom zaposlenosti i padom stope nezaposlenosti koja je postala relativno stabilna, oscilirajući između 6% i 8% od 2019. godine. Taj snažan pad stope nezaposlenosti može se djelomično pripisati iseljavanju hrvatskog stanovništva nakon liberalizacije pristupa europskim tržištima rada prilikom ulaska Hrvatske u EU 2013. godine. Ovaj odljev radne snage pozitivno je utjecao na otvaranje novih radnih mjesta u Hrvatskoj.

Grafikon 14 Stope zaposlenosti prema dobnim skupinama

Izvor: DZS

Na grafu su vidljive dinamične promjene u stopama zaposlenosti mladih osoba u dobi od 15 do 24 godine. Ove fluktuacije odražavaju potencijalne izazove s kojima se mladi susreću na tržištu rada, uključujući neusklađenost vještina i mogućnost zaposlenja, kao i trendove iseljavanja mladih. Dobna skupina ključna za tržište rada, ona od 25 do 49 godina, pokazuje uglavnom stabilnost s blagim uzlaznim trendom zaposlenosti, što je posebno značajno jer predstavlja temeljnu snagu tržišta rada. U dobnoj skupini od 55 do 64 godine, što su stariji radnici pred mirovinu, u posljednjih desetak godina zabilježen je rastući trend zaposlenosti. Ovaj trend odražava demografske promjene poput starenja stanovništva i povećanja starosne granice za odlazak u mirovinu, ali i ekonomske potrebe radnika da ostanu duže u radnom odnosu. Sve ovo čini stariju radnu snagu sve važnijom za tržište rada.

Povećanje stope zaposlenosti unutar bilo koje dobne skupine, kao i ukupne stope zaposlenosti, ima pozitivan učinak na prihode od poreza. Suprotno tome, pad zaposlenosti, posebno među ključnom radnom skupinom od 25 do 49 godina, mogao bi dovesti do značajnog smanjenja poreznih prihoda i stvoriti dodatan pritisak na javne financije.

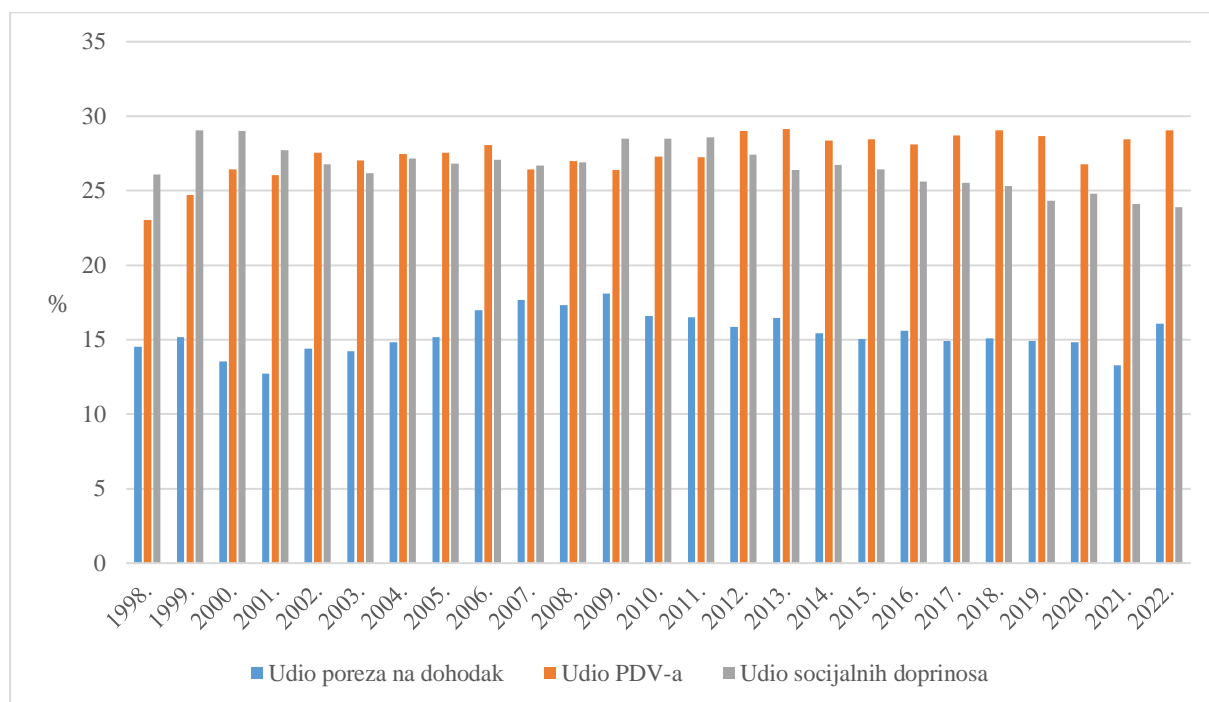
Porez na dohodak i porez na dodanu vrijednost (PDV) smatraju se najvažnijima u kontekstu poreza posebno osjetljivih na demografske promjene. Porez na dohodak izravno ovisi o broju zaposlenih osoba i njihovim primanjima, stoga trendovi poput starenja i smanjenja radno sposobnog stanovništva mogu negativno utjecati na ovaj izvor državnih prihoda. S druge strane,

PDV koji odražava ukupnu potrošnju, može varirati s promjenama u demografskoj strukturi. Na primjer, starije stanovništvo može trošiti manje na određene visoko oporezive proizvode, poput luksuznih dobara, što u konačnici rezultira padom prihoda od PDV-a.

Porez na dohodak, zajedno sa socijalnim doprinosima koji se izračunavaju i naplaćuju od bruto plaće zaposlenika, predstavljaju značajna opterećenja na rad. Pojam koji obuhvaća ova dva oblika opterećenja naziva se porezni klin. On predstavlja razliku između ukupnog troška rada za poslodavca, odnosno bruto plaće, i stvarnog iznosa koji zaposlenik prima kao neto plaću nakon odbitka poreza na dohodak i socijalnih doprinosa. Buterin (2020.) ističe da su visoki socijalni doprinosi primarni generatori visokog poreznog klina, što dalje ima utjecaj na smanjenje konkurentnosti hrvatske ekonomije i negativno se odražava na stvaranje novih radnih mjesta. Za održavanje financijske stabilnosti sustava socijalne sigurnosti, ključno je restrukturiranje poreznog sustava kako bi se smanjile stope doprinosa i preusmjerio fiskalni teret prema drugim vrstama poreza, uz očuvanje stabilnosti javnih financija i oprez da nove porezne mjere ne ugroze ekonomski napredak Hrvatske.

Na sljedećem grafikonu prikazana su kretanja udjela prihoda od poreza na dohodak i PDV-a, ali i socijalnih doprinosa u ukupnim prihodima opće države u razdoblju od 1998. do 2022. godine.

Grafikon 15 Udjeli poreza i doprinosa u ukupnim prihodima opće države

Izvor: Eurostat

Kada je riječ o porezima, na grafu je vidljivo kako PDV dominira u strukturi ukupnih prihoda opće države, dok je udio poreza na dohodak gotovo upola manji. Stabilnost udjela PDV-a, s blagim trendom rasta i povremenim smanjenjima u godinama ekonomskih kriza, upućuje na to da je potrošnja i dalje ključna komponenta fiskalnih prihoda, unatoč izraženijim demografskim problemima. S druge strane, iako socijalni doprinosi i dalje čine značajan dio ukupnih prihoda, od 2012. godine zapaža se njihov blagi pad u ukupnim prihodima opće države. Ovaj pad ukazuje na povećanu osjetljivost socijalnih doprinosa na negativne demografske trendove.

4.4. Utjecaj na kretanje javnog duga

Analiza dosadašnjih utjecaja demografskih promjena na financiranje ključnih javnih usluga ukazuje na rastuću neizvjesnost u pogledu održivosti javnih financija. Kada se suoči s nedostatkom poreznih prihoda, doprinosa i drugih izvora financiranja, država je prisiljena tražiti alternativne načine za podmirivanje javnih potreba. Takva situacija stavlja pred državu dilemu između smanjenja javnih usluga ili povećanog zaduživanja za financiranje javnih rashoda, što neizbježno vodi do povećanja javnog duga.

Kada su prihodi države veći od rashoda prisutan je proračunski suficit, a kada su prihodi manji od rashoda riječ je o proračunskom deficitu. Postoje dva osnovna načina pokrivanja proračunskog deficita, a uključuju prodaju državne imovine ili zaduživanje koje se može provesti na domaćem ili inozemnom tržištu. Zaduzivanje se odvija putem kredita ili izdavanjem vrijednosnih papira poput obveznica i trezorskih zapisa. Od stjecanja neovisnosti, Hrvatska manjak sredstava prikuplja zaduzivanjem. Sukladno posljednjim dostupnim podacima Hrvatske narodne banke (HNB) za drugo tromjesečje 2023., od ukupnog duga opće države, 69,2% čini unutarnji dug, dok se 30,8% odnosi na vanjski dug.

Prema Međunarodnom monetarnom fondu (MMF), javni sektor uključuje cjelokupnu opću državu, a isključuje javna poduzeća i monetarne ustanove. U kontekstu Hrvatske, opća država uključuje središnji državni proračun, izvanproračunske fondove te lokalne i regionalne jedinice samouprave. Ukupni javni dug Hrvatske stoga se sastoji od zbroja obveza navedenih segmenata, predstavljajući mehanizam financiranja državnih izdataka alternativan porezima. Javni dug omogućava državi da odgodi plaćanje troškova trenutne potrošnje u budućnost, uz preuzimanje obaveze isplate kamata. Glavna svrha je da se zaduzivanjem pokrivaju akumulirani deficiti proračuna, odnosno situacije kada državni rashodi premašuju prihode tijekom određenog razdoblja. (Glibo, 2017.)

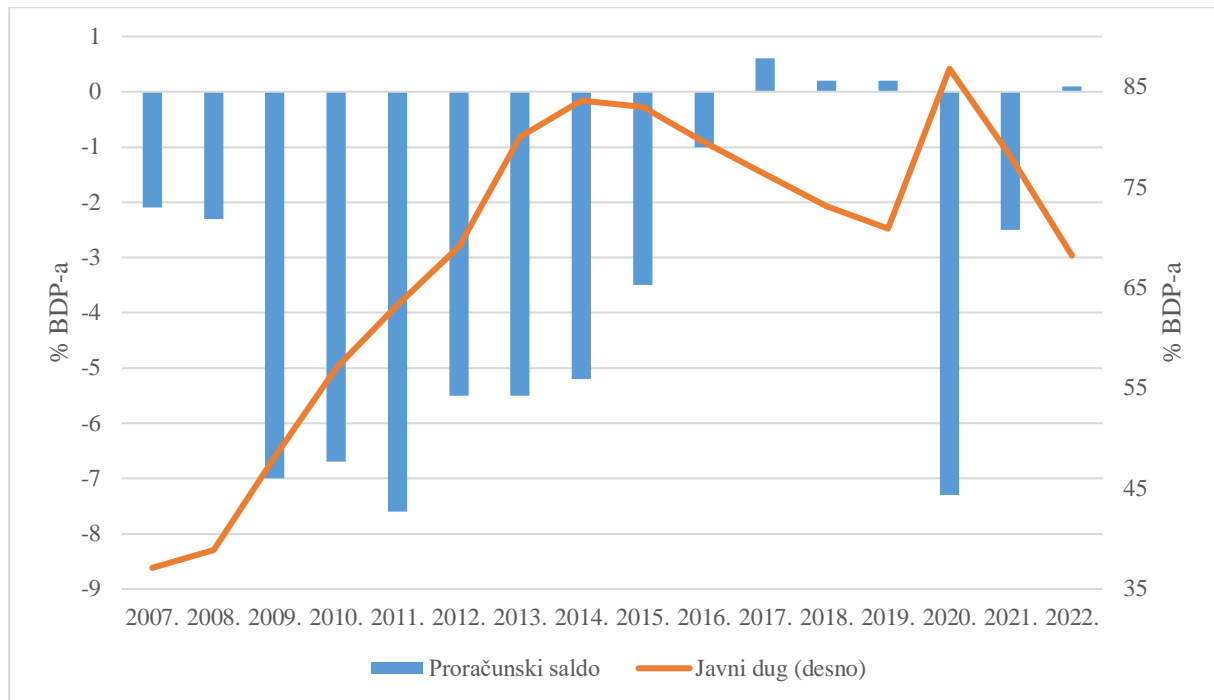
Javni dug postaje neodrživ kada raste brže od sposobnosti države da ga otplaćuje, pri čemu ta sposobnost ovisi o različitim faktorima. Ključni faktori uključuju dinamiku rasta BDP-a koja utječe na opseg državnih prihoda, zatim o razinama kamatnih stopa i njihovim karakteristikama, te o valutnom tečaju ako je dug izražen u stranoj valuti. Mogućnost upravljanja dugom također se temelji na percepciji tržišta i trendovima ovih varijabli, na koje manje i otvorene ekonomije često nemaju značajan utjecaj. (Šimović i Batur, 2017.)

Ugovorom iz Maastrichta 1992. godine definirana su određena fiskalna pravila za države članice EU o razinama javnog duga za održavanje fiskalne discipline. U okviru ove teme važna su dva pravila, prvo je da udio proračunskog deficita opće države ne smije prelaziti 3% BDP-a, a drugo pravilo definira kako ukupni javni dug ne smije prijeći 60% BDP-a. Navedeno dodatno upotpunjuje Pakt o stabilnosti i rastu koji, u slučaju nepoštivanja ograničenja, aktivira postupak prekomjernog deficita (engl. *Excessive Deficit Procedure* – EDP) za određenu državu članicu. Ista ograničenja su kriterij i za ekonomsku i monetarnu uniju (engl. *Economic and Monetary Union* – EMU) kao i za pristupanje europodručju.

Izvješće o prekomjernom proračunskom manjku i razini duga opće države podnosi se Europskoj komisiji odnosno Eurostatu dva puta godišnje, krajem ožujka (travanjsko izvješće) i krajem rujna (listopadsko izvješće). Izvješće se odnosi na razdoblje posljednje četiri godine i za tekuću godinu, pri čemu su podaci za tekuću godinu bazirani na prognozama Ministarstva financija.

Na sljedećem grafu prikazana su kretanja proračunskog salda i javnog duga u BDP-u.

Grafikon 16 Proračunski saldo i javni dug

Izvor: Eurostat

Izvorna razina javnog duga u Hrvatskoj proistječe iz zaduživanja nastalog tijekom tranzicijskog perioda, zajedno s preuzetim financijskim obavezama iz doba bivše Jugoslavije, uz dodatni utjecaj visoke potrošnje javnog sektora. (Obadić i Nadoveza, 2016.) Iz grafa vidimo značajno povećanje udjela javnog duga u BDP-u u periodu od 2008. do 2014. godine za visokih 45 postotnih bodova.

Najviši deficit ostvaren je 2011. godine, kada je dosegao 7,9% BDP-a, velikim dijelom uzrokovan znatnim mjerama provedenim za rješavanje dugova u zdravstvenom sektoru. Ubrzo nakon pristupanja EU 2013. godine, Hrvatska je bila podvrgnuta Proceduri prekomjernog deficita sve do sredine 2017. godine. Tijekom tog perioda odvijali su se povoljni ekonomski trendovi i implementiran je niz ciljanih mjera, što je doprinijelo financijskom oporavku zemlje. (Deskar-Škrbić i Raos, 2018.)

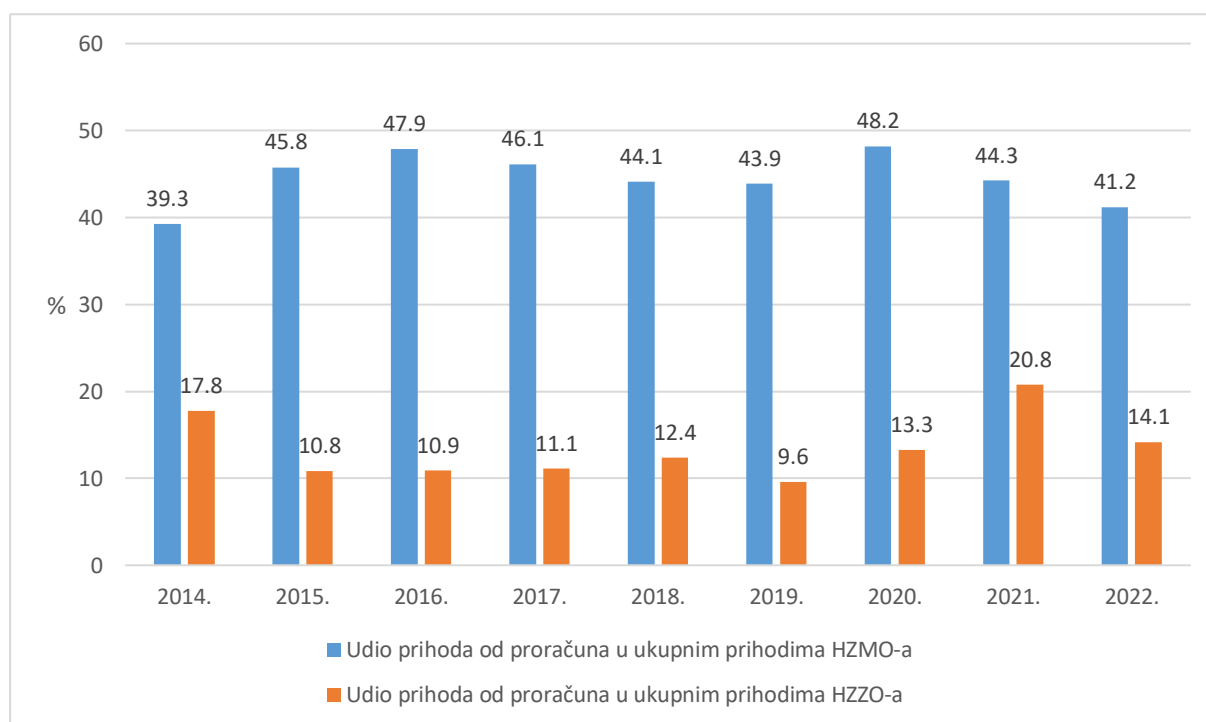
Pozitivni trendovi u fiskalnoj konsolidaciji nastavili su se sve do izbijanja pandemije 2020. godine, koja je uzrokovala porast javnog duga na gotovo 90% BDP-a, poništavajući time sve napore konsolidacije usmjerene na smanjenje javnog duga tijekom prethodnih godina. Srećom, ekonomska kriza uzrokovana pandemijom nije trajala dugo, i iako udio javnog duga u BDP-u i

dalje premašuje kriterije iz Maastrichta, 2022. godina pokazuje nižu razinu javnog duga u odnosu na onu prije pandemije, 2019. godine.

Prema Programu stabilnosti Republike Hrvatske za razdoblje 2024. – 2026. očekuje se nastavak trenda smanjenja udjela javnog duga u BDP-u. U srednjoročnoj perspektivi, predviđa se da će se udio javnog duga u BDP-u smanjivati prosječno za 2,3 postotna boda godišnje, dostižući razinu od 59,8% BDP-a u 2024., 57,5% BDP-a u 2025., te padati na 55,6% BDP-a do 2026. godine. Uzimajući u obzir ove projekcije, ne očekuju se značajniji tereti na fiskalni sustav, što upućuje na održivost javnog duga, barem što se tiče bliske budućnosti.

Na sljedećem grafu prikazani su udjeli prihoda od proračuna u ukupnim prihodima Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje kao i Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje. Podaci su dobiveni iz pojedinačnih godišnjih izvještaja o financijskom poslovanju navedenih institucija u razdoblju od 2014. do 2022. godine.

Grafikon 17 Udio prihoda od proračuna u ukupnim prihodima HZMO-a i HZZO-a

Izvor: HZMO, HZZO

Na grafu je vidljivo da udio proračunskih prihoda u ukupnim prihodima HZMO-a varira kroz godine, ali generalno ostaje visok, krećući se između 40% i 50% u promatranom periodu. S druge strane, udio proračunskih prihoda u ukupnim prihodima HZZO-a je nešto niži, i čini oko 10% ukupnih prihoda, no u kriznim vremenima penje se i do 20%.

Rashodi sustava socijalne zaštite, uključujući zdravstvo (HZZO) i mirovinsko osiguranje (HZMO), veći su od prihoda tih sustava, te se stvara deficit koji se mora pokrivati iz centralnog proračuna. Dakle, prihodi od doprinosa nedostadni su za financiranje istih. U tom slučaju, proračunski prihodi preuzimaju sve veću ulogu. Tim putem se stvara sve veći pritisak na državu koja ima obvezu podmiriti nedostatke u financiranju zdravstvenog i mirovinskog sustava, pa u većini slučajeva država, zbog nedostatka proračunskih sredstava, poseže za zaduživanjem, čime raste javni dug. Nužno je provođenje reformi i pronalazak održivih modela financiranja kako manjkovi u sustavima socijalne zaštite ne bi doveli do daljnjeg povećanja javnog duga.

5. Zaključak

Demografska kretanja u Hrvatskoj odražavaju složene dugotrajne procese, uključujući ukupnu depopulaciju i intenzivno starenje stanovništva. Ulazak u posttranzicijsku etapu tijekom 80-ih godina obilježen je trajnim padom stopa nataliteta i mortaliteta ispod 14‰, uz stalno smanjenje nataliteta i prisutan negativan prirodni prirast od 1991., osim kratkotrajnog „baby booma“ sredinom 90-ih. Dugoročni trendovi ukazuju na neprekidno smanjenje broja žena u fertilnoj dobi i generacijsku neobnovljivost stanovništva. Odgađanje roditeljstva i pad specifičnih stopa fertiliteta u mlađim dobnim skupinama naglašavaju izazove u očuvanju demografske vitalnosti Hrvatske.

Nedavni porast iseljavanja, posebno među mladim i visokoobrazovanim, dodatno komplicira socioekonomske izazove. Porast negativnog migracijskog salda nakon 2008. godine, pogotovo s ulaskom u EU, doveo je do značajnog iseljavanja. Međutim, pozitivan migracijski saldo 2022. godine, vođen priljevom strane radne snage, ukazuje na potencijalnu demografsku adaptaciju Hrvatske u novom kontekstu emigracije i imigracije. Proces starenja stanovništva u Hrvatskoj pokreće produljenje životnog vijeka i pad fertiliteta. Starenje populacije potvrđuju i ključni pokazatelji kao što su indeks starenja i koeficijenti dobne ovisnosti. Porast broja starijih osoba u odnosu na mlađe ukazuje na duboke demografske promjene i izazove, uključujući potrebu za prilagodbom politika zapošljavanja, zdravstvene skrbi, i socijalne sigurnosti.

Smanjenje broja radno sposobne populacije i povećanje očekivanog trajanja života dovodi do većih pritisaka na mirovinski sustav, povećavajući dugoročne obveze i smanjujući doprinose. Reforma mirovinskog sustava u Hrvatskoj, provedena u dva ključna koraka od 1999. do 2002., uspostavila je trostupanjski model mirovinskog osiguranja s ciljem osiguravanja veće financijske stabilnosti i održivosti. Unatoč pozitivnim koracima, kao što je diversifikacija izvora financiranja mirovina i promicanje individualne odgovornosti, demografske promjene predstavljaju stalni izazov. Iako se neki rashodi mirovinskog sustava pokrivaju iz proračuna, postoji disbalans između prihoda od doprinosa i rashoda za mirovine.

Povećanje zdravstvene potrošnje u Hrvatskoj, kako u apsolutnom tako i u relativnom smislu, odražava rastuće zdravstvene potrebe stanovništva, uz izvanredne troškove povezane s pandemijom COVID-19. Iako Hrvatska izdvajanja za zdravstvo ostaju ispod prosjeka EU, trendovi ukazuju na postupno povećanje potrošnje, ukazujući na potrebu za poboljšanjem financijske efikasnosti zdravstvenog sustava.

Smanjenje radno sposobne populacije nadoknađuje se imigracijom, ali ostavlja izazove poput odljeva intelektualnog kapitala i smanjenja državnih prihoda od poreza i doprinosa. Promjene na tržištu rada u Hrvatskoj pokazuju da, unatoč blagom porastu aktivnosti i zaposlenosti, značajan dio radno sposobnog stanovništva ostaje neaktivno. Dinamika stope zaposlenosti prema dobnim skupinama ukazuje na različite izazove i prilike: mladi se suočavaju s fluktuacijama zaposlenosti, radnici srednje dobi predstavljaju stabilnu snagu tržišta, dok stariji radnici sve više doprinose radnoj snazi zbog demografskih promjena i ekonomske potrebe.

Nedostatak poreznih prihoda i doprinosa, uslijed smanjenja broja radno sposobnog stanovništva i starenja populacije, dovodi do povećanog zaduživanja kao načina financiranja javnih potreba. To neizbježno vodi do rasta javnog duga. Pandemija COVID-19 privremeno je povećala javni dug, ali se trend smanjenja javnog duga nastavlja, s projekcijama daljnjeg pada do 2026. godine, što upućuje na potencijalnu održivost javnog duga u bliskoj budućnosti.

Popis literature

Akrap, A. (2019.), *Stanovništvo u Hrvatskoj: čimbenici silaznih trendova*, *Obnovljeni Život*, 74 (3), 335-349, preuzeto s <https://doi.org/10.31337/oz.74.3.4>

Akrap, A., Ivanda, K. (2019.), *Najnovija iseljavanja i promjene u demografskim strukturama Hrvatske*, U: Puljiz, V. (ur.), *Socijalno-demografska reprodukcija Hrvatske*, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, Zagreb, preuzeto s <https://tripalo.hr/wp-content/uploads/2020/01/Socijalno-demografska-reprodukcija-Hrvatske-1-104.pdf>

Anušić, N. (2021.), *Problem utvrđivanja početka demografske tranzicije u Hrvatskoj i Slavoniji*, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 39, 261-271, preuzeto s <https://doi.org/10.21857/94k14c156m>

Barbić, D., Palić, I. (2020.), *Utjecaj starenja stanovništva na održivost sustava socijalnog osiguranja u Republici Hrvatskoj*, U: Družić, G., Šimović, H. (ur.), *Održivost javnih financija na putu u monetarnu uniju*, *Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti*, Zagreb, preuzeto s https://www.efzg.unizg.hr/userdocsimages/fin/hsimovic/HRZZ/Rezultati/Knjiga%20PuFiSuMU_2020.pdf

Balija, M. (2023.), *Suvremeni demografski procesi kao uvjetnica (ne)održivosti mirovinskoga sustava Republike Hrvatske*, *Kroatologija*, 14 (1), 105-123, preuzeto s <https://doi.org/10.59323/k.14.1.5>

Buljan, A., Šimović, H. (2022.), *Učinkovitost hrvatskog zdravstvenog sustava - usporedba sa zemljama Europske unije*, *Revija za socijalnu politiku*, 29 (3), 321-354, preuzeto s <https://doi.org/10.3935/rsp.v29i3.1933>

Buterin, D. (2020.), *Model optimalnoga financiranja sustava socijalnoga osiguranja Republike Hrvatske*, *Disertacija*, *Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci*, Rijeka, preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:192:363531>

Čipin, I., Međimurec, P. (2019.), *Suvremeni vitalni demografski procesi u Hrvatskoj*, U: Puljiz, V. (ur.), *Socijalno-demografska reprodukcija Hrvatske*, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, Zagreb, preuzeto s <https://tripalo.hr/wp-content/uploads/2020/01/Socijalno-demografska-reprodukcija-Hrvatske-1-104.pdf>

Čipin, I., Mustač, D., Međimurec, P. (2021.), *Učinak pandemije bolesti COVID-19 na mortalitet u Hrvatskoj*, Stanovništvo, 59 (1), 1-16, preuzeto s <https://doi.org/10.2298/STNV2101001C>

Čizmić, I., Živić, D. (2005.), *Vanjske migracije stanovništva Hrvatske – kritički osvrt*, U: Živić, D., Pokos, D., Mišetić, A. (ur.), *Stanovništvo Hrvatske – dosadašnji razvoj i perspektive*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, preuzeto s https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/zbornici/28/z_28_055.pdf

Deskari-Škrbić, M., Raos, V. (2018.), *Karakter fiskalne politike i politička ekonomija fiskalne konsolidacije u Hrvatskoj u post-kriznom razdoblju*, EFZG working paper series, (02), 1-23, preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/192453>

Družić, I., Beg, M., Raguž Krištić, I. (2016.), *Starenje stanovništva, migracije i mirovinski sustav*, U: Obadić, A., Tica, J. (ur.), *Gospodarstvo Hrvatske*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

Državni zavod za statistiku (1993.), *Statistički ljetopis 1992.*, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb

Državni zavod za statistiku (2003.a), *Statistički ljetopis 2003.* [e-publikacija], preuzeto s https://podaci.dzs.hr/media/pjqdt3xn/statisticki-ljetopis-2003_web.pdf

Državni zavod za statistiku (2003.b), *Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2002.* [e-publikacija], preuzeto s <https://web.dzs.hr/Hrv/publication/2003/7-1-2h2003.htm>

Državni zavod za statistiku (2005.), *Statistički ljetopis 2005.* [e-publikacija], preuzeto s https://podaci.dzs.hr/media/11hptffg/statisticki-ljetopis-2005_web.pdf

Državni zavod za statistiku (2010.), *Statistički ljetopis 2010.* [e-publikacija], preuzeto s <https://podaci.dzs.hr/media/5nqny0ks/sljh2010.pdf>

Državni zavod za statistiku (2011.a), *Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2010.* [e-publikacija], preuzeto s https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/07-01-02_01_2011.htm

Državni zavod za statistiku (2011.b), *Aktivno stanovništvo u Republici Hrvatskoj 2010. – prosjek godine* [e-publikacija], preuzeto s https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/09-02-08_01_2011.htm

Državni zavod za statistiku (2015.), *Aktivno stanovništvo u Republici Hrvatskoj 2014. – prosjek godine* [e-publikacija], preuzeto s https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/09-02-08_01_2015.htm

Državni zavod za statistiku (2018.), *Statistički ljetopis 2018.* [e-publikacija], preuzeto s <https://podaci.dzs.hr/media/wsdkedwa/sljh2018.pdf>

Državni zavod za statistiku (2019.), *Aktivno stanovništvo u Republici Hrvatskoj 2018. – prosjek godine* [e-publikacija], preuzeto s https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/09-02-07_01_2019.htm

Državni zavod za statistiku (2023.a), *Prirodno kretanje stanovništva u 2022.* [e-publikacija], preuzeto s https://podaci.dzs.hr/media/yh2da1ot/si-1718_prirodno-kretanje-stanovnistva-u-2022.pdf

Državni zavod za statistiku (2023.b), *Aktivno stanovništvo u Republici Hrvatskoj u 2022. – prosjek godine* [e-publikacija], preuzeto s <https://podaci.dzs.hr/media/5wedxzpf/rad-2023-3-2-aktivno-stanovni%C5%A1tvo-u-republici-hrvatskoj-u-2022-prosjek-godine.pdf>

Državni zavod za statistiku (2024.), *Migracije stanovništva* [podatkovni dokument], preuzeto 18. siječnja s https://web.dzs.hr/PXWeb/Menu.aspx?px_tableid=SM31.px&px_path=&px_language=hr&px_db=Stanovni%c5%a1tvo&rxid=a51f1517-eb34-4656-9e02-a14bbccd9e8f

Državni zavod za statistiku (2024.), *Opća stopa fertiliteta* [podatkovni dokument], preuzeto 18. siječnja s https://web.dzs.hr/PXWeb/Menu.aspx?px_tableid=SD811.px&px_path=&px_language=hr&px_db=Stanovni%c5%a1tvo&rxid=0eb70f3d-fe1b-4123-b4f2-cc21b4cc2ba6

Državni zavod za statistiku (2024.), *Stopa totalnog fertiliteta* [podatkovni dokument], preuzeto 18. siječnja s https://web.dzs.hr/PXWeb/Menu.aspx?px_tableid=SD811.px&px_path=&px_language=hr&px_db=Stanovni%c5%a1tvo&rxid=0eb70f3d-fe1b-4123-b4f2-cc21b4cc2ba6

Državni zavod za statistiku (2024.), *Kretanje ukupnog stanovništva* [podatkovni dokument], preuzeto 18. siječnja s https://web.dzs.hr/PXWeb/Menu.aspx?px_type=PX&px_db=Naselja+i+stanovni%c5%a1tvo+Republike+Hrvatske&px_language=hr

Državni zavod za statistiku (2024.), *Popis stanovništva* [podatkovni dokument], preuzeto 18. siječnja s <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/popis-stanovnistva/>

Državni zavod za statistiku (2024.), *Procjena stanovništva prema dobnim skupinama i spolu* [podatkovni dokument], preuzeto 26. siječnja s https://web.dzs.hr/PXWeb/Menu.aspx?px_tableid=Tab2_RH.px&px_path=&px_language=hr&px_db=Stanovni%20i%20tvo&rxid=8dd9f946-a2f4-45a8-9267-c43430da432f

Državni zavod za statistiku (2024.), *Specifične stope fertiliteta* [podatkovni dokument], preuzeto 26. siječnja s https://web.dzs.hr/PXWeb/Menu.aspx?px_tableid=Tab2_RH.px&px_path=&px_language=hr&px_db=Stanovni%20i%20tvo&rxid=8dd9f946-a2f4-45a8-9267-c43430da432f

Europska komisija (2021.), *The 2021 Ageing Report: Economic & Budgetary Projections for the EU Member States (2019-2070)*, Institutional Paper 148, Europska komisija, Bruxelles, preuzeto s https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2021-10/ip148_en.pdf

Eurostat (2024.), *Life expectancy by age and sex* [podatkovni dokument], preuzeto 4. veljače s https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_mlexpec/default/table?lang=en&category=demo.demo_mor

Eurostat (2024.), *Healthy life years at birth by sex* [podatkovni dokument], preuzeto 19. veljače s https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00150/default/table?lang=en&category=tlh.t_hlth_state

Eurostat (2024.), *Government revenue, expenditure and main aggregates* [podatkovni dokument], preuzeto 2. ožujka s https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/gov_10a_main/default/table?lang=en&category=gov.gov_gfs10.gov_10a

Eurostat (2024.), *Government deficit/surplus, debt and associated data* [podatkovni dokument], preuzeto 5. ožujka s https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/gov_10dd_edpt1_custom_10227891/default/table?lang=en

Gelo, J. (1987.), *Demografske promjene u Hrvatskoj od 1780. do 1981. godine*, Globus, Zagreb

Glibo, M. (2017.), *Utjecaj stupnja zaduženosti država na ekonomski i ukupni razvoj*, Pravnik, 51 (102), 99-126, preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/192606>

Graovac Matassi, V., Rogić, A. (2023.), *Trendovi kretanja mortaliteta u Hrvatskoj u prva dva desetljeća 21. Stoljeća*, Geoadria, 28 (1), 97-126, preuzeto s <https://doi.org/10.15291/geoadria.4094>

Hrvatska narodna banka (2023.), *Objava statističkih pokazatelja duga opće države za lipanj 2023.* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.hnb.hr/-/objava-statistickih-pokazatelja-duga-opce-drzave-za-lipanj-2023>

Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (2018.), *Statističke informacije HZMO-a – prosinac 2018.* [e-publikacija], preuzeto s https://www.mirovinsko.hr/UserDocsImages/statistika/statisticke-informacije/2018/5/Statisticke_informacijeHZMOa_5_2018_prosinac2018.pdf?vel=7987932

Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (2022.), *HZMO – 100 godina s vama* [e-publikacija], preuzeto s https://www.mirovinsko.hr/UserDocsImages/listalice/mirovine/100godina_hzmo_mod1/index.html

Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (2023.a), *Statističke informacije HZMO-a – prosinac 2023.* [e-publikacija], preuzeto s <https://www.mirovinsko.hr/UserDocsImages/listalice/mediji/2023/12/index.html>

Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (2023.b), *Izješće o radu i poslovanju HZMO-a za 2022.* [e-publikacija], preuzeto s https://www.mirovinsko.hr/UserDocsImages/listalice/dokumenti/izvjesce_o_radu_2022v2/index.html

Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (2024.), *Aktualna statistika za prosinac 2023. na dan 12. veljače 2024.* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://www.mirovinsko.hr/hr/aktualna-statistika-za-prosinac-2023-isplata-u-sijecnju-2024/148>

Hrvatski zavod za zapošljavanje (2024.), *Statistika radnih dozvola i testa tržišta rada na dan 31. siječnja 2024.* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://www.hzz.hr/statistika/statistika-usluga-test-trzista-rada-i-radne-dozvole/>

Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje (2022.), *Izvešće o poslovanju HZZO-a za 2021. godinu* [e-publikacija], preuzeto s https://hzzo.hr/sites/default/files/inline-files/IZVJE%C5%A0%C4%86E%20O%20POSLOVANJU%20HZZO-a%20za%202021_0.pdf

Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje (2023.), *Izvešće o poslovanju HZZO-a za 2022. godinu* [e-publikacija], preuzeto s <https://hzzo.hr/sites/default/files/inline-files/IZVJE%C5%A0%C4%86E%20O%20POSLOVANJU%20HZZO-a%20za%202022..pdf>

Lamza Maronić, M., Tokić, I. (2012.), *Utjecaj demografskih čimbenika na društveno – ekonomski razvoj Hrvatske*, Ekonomski vjesnik, XXV (2), 271-271, preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/94211>

Mance, D. (2021.), *Teoremi nemogućnosti u ekonomici zdravstva*, Medicina Fluminensis, 57 (2), 150-159, preuzeto s https://doi.org/10.21860/medflum2021_371650

Mečev, D., Vudrag, N. (2012.), *Utjecaj demografskog procesa starenja na gospodarska kretanja u Republici Hrvatskoj*, Praktični menadžment, 3 (2), 37-41, preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/96979>

Miletić, Z. (2018.), *Komparativna analiza pokazatelja održivosti i adekvatnosti mirovinskih sustava Sjedinjenih Američkih Država i Europske unije*, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, (24), 108-127, preuzeto s <https://doi.org/10.46458/27121097.2018.24.108>

Milidrag Šmid, J. (2011.), *Reforma mirovinskog sustava u Republici Hrvatskoj*, EU-Hrvatska Zajednički savjetodavni odbor, preuzeto s <https://socijalno-partnerstvo.hr/wp-content/uploads/2013/04/Izvj%C5%A1taj-Reforma-mirovinskog-sustava-u-Republici-Hrvatskoj.pdf>

Ministarstvo financija Republike Hrvatske (2023.), *Program stabilnosti Republike Hrvatske za razdoblje 2024. – 2026.* [e-publikacija], preuzeto s <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/2016/Sjednice/2023/Travanj/212%20sjednica%20VRH/212%20-%206%20Program.pdf>

Ministarstvo financija Republike Hrvatske (2024.), *Najznačajnije kategorije rashoda državnog proračuna prema računskom planu* [podatkovni dokument], preuzeto 12. veljače s <https://mfin.gov.hr/pristup-informacijama/statistika-i-izvjesca/vremenske-serije-podataka/98>

- Nejašmić, I., Mišetić, R. (2004.), *Buduće kretanje broja stanovnika Hrvatske: Projekcija 2001.-2031.*, Društvena istraživanja, 13 (4-5(72-73)), 751-776, preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/16236>
- Nejašmić, I. (2011.), *Posljedice budućih demografskih promjena u Hrvatskoj*, Acta Geographica Croatica, 38 (1), 1-14, preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/84633>
- Nestić, D., Tomić, I. (2012.), *Primjerenost mirovina u Hrvatskoj: što mogu očekivati budući umirovljenici?*, Privredna kretanja i ekonomska politika, 22 (130), 61-100, preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/83125>
- Obadić, A., Nadoveza, O. (2016.), *Fiskalna politika*, U: Obadić, A., Tica, J. (ur.), *Gospodarstvo Hrvatske*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
- OECD, European Observatory on Health Systems and Policies (2024.), *Hrvatska: pregled stanja zdravlja i zdravstvene zaštite 2023.* [e-publikacija], preuzeto s <https://doi.org/10.1787/e5483d30-hr>
- Puljiz, V. (2007.), *Hrvatski mirovinski sustav: korijeni, evolucija i perspektive*, Revija za socijalnu politiku, 14 (2), 163-192, preuzeto s <https://doi.org/10.3935/rsp.v14i2.698>
- Puljiz, V. (2011.), *Kriza, reforme i perspektive mirovinskih sustava u europskim zemljama i u Hrvatskoj*, Privredna kretanja i ekonomska politika, 21 (129), 27-64, preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/77691>
- Puljiz, V. (2016.), *Starenje stanovništva – izazov socijalne politike*, Revija za socijalnu politiku, 23 (1), 81-98, preuzeto s <https://doi.org/10.3935/rsp.v23i1.1281>
- Rimac, I. (2019.), *Demografska politika između znanstvenih činjenica i političkih simplifikacija*, U: Puljiz, V. (ur.), *Socijalno-demografska reprodukcija Hrvatske*, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, Zagreb, preuzeto s <https://tripalo.hr/wp-content/uploads/2020/01/Socijalno-demografska-reprodukcija-Hrvatske-1-104.pdf>
- Smolić, Š. (2016.), *Zdravstveni sustav*, U: Obadić, A., Tica, J. (ur.), *Gospodarstvo Hrvatske*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
- Šimović, H., Batur, A. (2017.), *Fiskalna održivost i održivost javnog duga u Hrvatskoj*, U: Blažić, H., Dimitrić, M., Pečarić, M. (ur.), *Financije na prekretnici: Imamo li snage za iskorak?*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, preuzeto s https://www.efri.uniri.hr/upload/02_Financije%20na%20prekretnici-imamo%20li%20snage%20za%20iskorak.pdf

Šimović, H., Deskar-Škrbić, M. (2020.), *Ekonomika javnog sektora: s hrvatskim primjerima*, Arhivalitika, Zagreb

Šimović, H., Primorac, M. (2021.), *Fiskalna održivost hrvatskog zdravstvenog sustava*, Fiscus, (10), preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/275651>

Šonje, V. (2022.), *Mirovine za 21. stoljeće* [e-knjiga], Arhivalitika, Zagreb, preuzeto s <https://arhivalitika.hr/downloads/mirovine-xxi-web-II.pdf>

Vekarić, N., Vranješ-Šoljan, B. (2009.), *Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj*, Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, (47), 9-62, preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/39107>

Wertheimer-Baletić, A. (1999.), *Stanovništvo i razvoj*, Mate, Zagreb

Wertheimer-Baletić, A. (2004.), *Depopulacija i starenje stanovništva – temeljni demografski procesi u Hrvatskoj*, Društvena istraživanja, 13 (4-5(72-73)), 631-651, preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/16231>

Wertheimer-Baletić, A. (2005.), *Determinante reprodukcije stanovništva Hrvatske u drugoj polovici 20. stoljeća*, U: Živić, D., Pokos, D., Mišetić, A. (ur.), *Stanovništvo Hrvatske – dosadašnji razvoj i perspektive*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, preuzeto s https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/zbornici/28/z_28_009.pdf

Wertheimer-Baletić, A. (2013.), *Demografska posttranzicijska etapa u zapadnoj Europi – obilježja i čimbenici (razdoblje 1960. – 2010. godine)*, Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti, (516=50), 121-152, preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/109840>

Wertheimer-Baletić, A. (2016.), *Demografski tranzicijski procesi – kontinuitet ili diskontinuitet*, Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti, (525=51), 7-63, preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/154740>

Wertheimer-Baletić, A. (2017.), *Demografski procesi u Hrvatskoj i u zapadnoeuropskim zemljama – razlike, sličnosti i specifičnosti*, Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti, (529=52), 1-28, preuzeto s <https://doi.org/10.21857/m16wjcp4v9>

Willmore, L. (2004.), *Population ageing and pay-as-you-go pensions*, Ageing Horizons – Oxford Institute of Ageing, 1, 1-11, preuzeto s <https://larrywillmore.net/PAYG.pdf>

World Health Organization (2024.), *Current health expenditure* [podatkovni dokument], preuzeto 22. veljače s <https://apps.who.int/nha/database/Select/Indicators/en>

Živić, D. (2003), *Suvremene tendencije u razvoju stanovništva Hrvatske*, *Diacovensia*, 11 (2), 253-279, preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/40180>

Živić, D. (2018.), *Depopulacija i starenje u Istočnoj Hrvatskoj*, *Diacovensia*, 26 (4), 657-679, preuzeto s <https://doi.org/10.31823/d.26.4.6>

Popis tablica

Tabela 1 Pokazatelji starenja stanovništva	18
Tabela 2 Prihodi i rashodi Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje	29

Popis slika

Slika 1 Struktura mirovinskog sustava	21
Slika 2 Pregled reformi hrvatskog zdravstvenog sustava	27

Popis grafikona

Grafikon 1 Prirodno kretanje stanovništva	8
Grafikon 2 Stope fertiliteta	9
Grafikon 3 Mehaničko kretanje stanovništva	12
Grafikon 4 Prirodni prirast i migracijski saldo	13
Grafikon 5 Kretanje ukupnog stanovništva i međupopisnih stopa	15
Grafikon 6 Očekivano trajanje života.....	16
Grafikon 7 Dobno-spolna struktura stanovništva.....	19
Grafikon 8 Kretanje broja osiguranika i korisnika te omjer ovisnosti	22
Grafikon 9 Kretanje prosječne plaće i prosječne mirovine te omjer zamjene	24
Grafikon 10 Udio izdataka za mirovine u rashodima i naknadama	25
Grafikon 11 Očekivano trajanje života i zdravog života	26
Grafikon 12 Zdravstvena potrošnja po stanovniku i udio u BDP-u.....	28
Grafikon 13 Kretanje stopa aktivnosti, zaposlenosti i nezaposlenosti	32
Grafikon 14 Stope zaposlenosti prema dobnim skupinama.....	33
Grafikon 15 Udjeli poreza i doprinosa u ukupnim prihodima opće države.....	34
Grafikon 16 Proračunski saldo i javni dug	37
Grafikon 17 Udio prihoda od proračuna u ukupnim prihodima HZMO-a i HZZO-a.....	38

Životopis

Nikolina Ripić rođena je 16. lipnja 1998. godine u Zagrebu. Srednjoškolsko obrazovanje završila je u Prirodoslovnoj školi Vladimira Preloga u Zagrebu, gdje je stekla zvanje kemijskog tehničara. Nakon toga, 2017. godine, upisala je Ekonomski fakultet u Zagrebu. S ciljem proširivanja znanja iz područja bankarstva, tijekom studija dodatno se educirala na Bankovnoj akademiji u sklopu fakulteta. Prvo radno iskustvo stekla je 2022. godine u tvrtki Violeta d.o.o., radeći u odjelu računovodstva i financija. Vješta je u korištenju Microsoft Office paketa i aktivno se služi engleskim jezikom.